

Nyelvtudományi Közlemények

A

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
LAKÓ GYÖRGY

HATVANNYOLCADIK KÖTET

TURUN YLIOPISTO
SUOMALAISEN JA YLEISEN
KIELITIETEEN LAITOS
SUOMALAIS-UGRILAINEN
KIELENTUTKIMUS
Fennicum, Henrikinkatu 3
20500 Turku

BUDAPEST

1966

TARTALOMMUTATÓ

a Nyelvtudományi Közlemények LXVIII. kötetéhez

ANTAL LÁSZLÓ: A jelentés kérdései	279
BALOGH LAJOS: <i>Egriné Abaffy Erzsébet</i> , Sopron megye nyelve a XVI. században ..	203
BARÁTH JUDIT: I. <i>Fónagy Iván</i> alatt.	
BENKŐ LÁSZLÓ: Még egyszer az irodalmi nyelvről	449
BERECZKI GÁBOR: Etimológiai megjegyzések	89
BERECZKI GÁBOR: Eesti murded I—II.	201
ERDŐDI JÓZSEF: Északi csillagok alatt	468
FODOR ISTVÁN: Psycholinguistics: A Survey of Theory and Research Problems..	215
FODOR ISTVÁN: Az afrikai nevek és szavak magyar írásmódja	381
FOKOS DÁVID: Az Osztyák Hőseinek III. kötete és két osztják rokonsági elnevezés	67
FÓNAGY IVÁN—MAGDICS KLÁRA: A nyomaték jelentésmeghatározó szerepe határozós szerkezetekben	97
FÓNAGY IVÁN—BARÁTH JUDIT: Időtartam és hangosság	115
FROMM, HANS: <i>Björn Collinder</i> , Comparative Grammar of the Uralic Languages	174
GREGOR FERENC: A magyar ló- és szarvasmarha-tenyésztés nyelvi hatása a szlovákra	397
GULYA JÁNOS: Vahi osztják nyelvtanulmányok II.	3
GULYA JÁNOS: <i>Н. И. Терешкин</i> , Очерки диалектов хантыйского языка	182
HELL GYÖRGY: A gépi fordítás időszerű kérdései	453
Helyesbítés	221
Hibaigazítás	220
HONTI LÁSZLÓ: <i>В. И. Лыткин</i> , О единой научной транскрипции звуков финно-угорских языков	464
INCZEFI GÉZA: Zala megye földrajzi nevei	205
KAKUK ZSUZSA: A szláv közvetítés kérdése a magyar nyelv oszmán-török elemeiben	51
KÁLMÁN BÉLA: Finnugor folyóirat Franciaországban	461
KÁROLY SÁNDOR: Megjegyzések „a jelentés kérdései”-hez	327
KELEMEN JÓZSEF: Lyukkártyarendszerű adatgyűjtés és feldolgozás a nyelvtudományban	343
KIEFER FERENC: Megjegyzések a grammatikalitás fokairól	140
F. KOVÁCS FERENC: Linguistic Institute of the Linguistic Society of America ...	168
A. KÖVESI MAGDA: Ősi határozóragjaink történetéhez	225
KRAMMER JENŐ: A svájci német népnyelv néhány érdekessége	153
LABÁDI GIZELLA—RÉVÉSZ MIHÁLY: A nyenyec szókészlet szerkezeti típusai ...	83
LAKÓ GYÖRGY: <i>Wolfgang Steinitz</i> , Geschichte des finnisch-ungarischen Vokalismus	181
LAKÓ GYÖRGY: Utószó <i>Reguly</i> osztják hagyatékának befejező kötetéhez	462
LAKÓ GYÖRGY: Az első svéd—magyar szótár	477
LJUDSZKANOV, A.: Gépi fordítási munkálatok Bulgáriában	147
LŐRINCZ JENŐ: <i>Károly Sándor</i> , A Bécsi Kódex nyelvtana szótárszerű feldolgozásban. Morfológiai rész	468
LŐRINCZ JENŐ: <i>Sebestyén Árpád</i> , A magyar nyelv névutórendszere	472
MAGDICS KLÁRA: I. <i>Fónagy Iván</i> alatt	97
MAGDICS KLÁRA: A magyar beszédhangok időtartama	125
MAGDICS KLÁRA: <i>Hans-Walter Wodarz</i> , Satzphonetik des Westlachsichen	207

MATVEJEV, A. K.: Két helynév-magyarázat	417
NÉMETH GYULA: Magyar törzsnevek a baskiroknál	35
K. PALLÓ MARGIT: <i>Jár</i>	433
PAPP FERENC: Általános és alkalmazott nyelvészeti szeminárium Besançonban ..	166
PETŐFI S. JÁNOS: P. M. Фрумкина, Статистические методы изучения лексики ..	210
Pótlások THOMAS A. SEBEOK „Hogyan érintkeznek az állatok?” c. cikkéhez	218
RÉDEI KÁROLY: Szófejtések	94, 420
RÉVÉSZ MIHÁLY: 1. <i>Labádi Gizella</i> alatt.	
N. SEBESTYÉN IRÉN: Hangváltozások szamojéd igetövekben	78
SZABÓ LÁSZLÓ: Г. М. Керн, Образцы саамской речи	202
SZABÓ LÁSZLÓ: Szelkup szövegek szójegyzékkel (Tymi nyelvjárás)	249
SZABÓ LÁSZLÓ: Az „oratio mixta” a kólai lappban	429
SZABÓ LÁSZLÓ: Г. М. Макаров, Образцы карельской речи	467
SZÉPE GYÖRGY: <i>John T. Waterman, Perspectives in Linguistics</i>	213
TOMPA JÓZSEF: Sajnovics nyelvhasznításának legfurcsább népszerűsítője	437
VÁSZOLYI ERIK: Felső-vicsegdai nyelvjárás vagy nyelvjárások?	75
VÁSZOLYI ERIK: A II. Nemzetközi Finnugor Kongresszus	165
VÁSZOLYI ERIK: Историко-филологический сборник Коми филиала АН. СССР ...	184
VÁSZOLYI ERIK: A. Kövesi Magda, A permi nyelvek ősi képzői	196
VOIGT VILMOS: <i>Studia Fennica</i>	173
VOIGT VILMOS: <i>Marija Gimbutas, The Balts</i>	476

Felső-vicsegdai nyelvjárás vagy nyelvjárások?

A felső-vicsegdai zürjén nyelvjárásról hazai finnugrisztikánk szakirodalmában — tudomásom szerint — jobbra az 1950-es évektől kezdve esik szó. Ezt megelőzően Fokos-Fuchs Dávid és Yrjö Wichmann szövegközleményeiben alsó- és közép-vicsegdai népköltészeti anyag szerepelt, felső-vicsegdai azonban nem. „Aus VO . . . finden sich in den Wichmannschen Aufzeichnungen nur vereinzelte Wörter” — írja UOTILA (Kons. XI.); a finn szakirodalomban tehát ez a két kutató vezeti be a *felső-vicsegdai nyelvjárás* megjelölést, de mindössze Wichmann néhány (szó)adata alapján.

1951-ben jelent meg Budapesten FOKOS-FUCHS DÁVID „*Volksdichtung der Komi (Syrjänen)*” című szöveggyűjteménye. A kötet egyik fejezete élén a magyar tudós is bevezeti a zürjén nyelvjárási terminológiába a *felső-vicsegdai nyelvjárás* megjelölést (i. m. 327). A közölt szövegek *Myjeldino* felső-vicsegdai faluból valók. Fokos-Fuchs egyúttal a dialektus rövid jellemzését is nyújtja, amelyből kiderül, hogy a bemutatott tájnyelv fő vonásaiban valóban (felső-) *v i c s e g d a i* jellegű (lásd majd ennek alább következő részletezését!). Ami meghökkenti a tájékozódót, az csupán e g y e t l e n nyelvjárási jellegzetesség: a zürjén tájnyelvek tipologizálásának éppen az egyik legsarkalatosabb kritériuma, az ózürjén szótagzáró *l* fonéma mai képvisellete tekintetében ugyanis a Fokos-Fuchs feljegyezte szövegek nem *v i c s e g d a i*, hanem *i z s m a i* típusúak (tehát *nŷ ~ nylys* típusú nyelvjárásból valók). Ez a perdöntő konsonantikus jegy tehát éppen nem összeköti a felső-vicsegdait az egyéb vicsegdai nyelvjárásokkal (az alsó-, illetve közép-vicsegdaival), hanem elválasztja tőlük.

Ilyen értelemben használja a felső-vicsegdai megjelölést A. KÖVESI MAGDA is 1965-ben (A permi nyelvek ősi képzői. Budapest, 1965: 181. l.), a nyelvjárást *l ~ ø* (tehát végső soron ún. *i z s m a i*) típusúnak jelezve.

Itt kell megjegyeznünk, hogy Fokos-Fuchs ugyanezen művében vezeti be a *prupi nyelvjárás* dialektológiai megkülönböztetését is (i. m. 73), egy *l ≡ l* típusú, tehát ún. sziszolai jellegű tájnyelvet jelölve meg ekképpen. Erre a terminológiai kérdésre alább térünk majd vissza.

1955-ben V. I. LITKIN a zürjén nyelvjárások tipologizálásában ugyancsak megkülönböztet felső-vicsegdai dialektust. Az egyik legalapvetőbb tipológiai kritériumnak ő is az ózürjén *l* mai képviselétét ismeri el, s éppen ezen az alapon a vitatott felső-vicsegdai nyelvjárást (az alsó- és közép-vicsegdai mellé állítva) egészében és nagyjában ún. *v i c s e g d a i* típusú, *l ~ v* (*nyv ~ nylys*) tájnyelveknek ítéli. Megjegyzi ugyanakkor, hogy ezen a nyelvjárásterületen belül itt-ott egyrészt *l ~ ø*, másrészt *l ≡ l* típusú nyelvjárásszigetek akadnak, amiktől eltekintve azonban a tájnyelvterület egészét egy nyelvjárási típus kép-

viselőjének tarthatjuk, és a fenti kritériumok alapján okkal nevezhetjük felső-vicsegdának (vö. Dialektologischeszkaja hresztomatyija po permszkim jazikam, Moszkva, 1955: 19, 33. l.).

1961-ben a zürjén tájszótár¹ V. I. LITKIN alapján írja le a szóban forgó nyelvjárást, pontosan meghatározva nyelv földrajzi területét. Ezek szerint a felső-vicsgdai nyelvjárás a Vicsgdai felső folyása és annak jobb és bal oldali mellékfolyói mentén található; keleti határa a Vicsgdai forrásvidéke, a Mylva és Nyem torkolatának vidéke, nyugati végpontja pedig *Vizabőz* falva (Sziktyivkar városától mintegy húsz kilométerrel keletre). Ezen a területen belül vannak $l \equiv l$ típusú nyelvjárásszigetek (például Kercsomja, Vocsa, Dzsolja, Pozseg falva környékén; a jelzett diaszporák általában a Felső-Vicsgdai bal partján, illetve a balparti mellékfolyók völgyében találhatók), illetőleg másrészt $l \sim \emptyset$ típusú gócek (például a Visera és a bele torkolló Nyivsera medencéjében, Usztykulom, Myjeldino, Don, Usztynyem falu környékén, tehát általában a Felső-Vicsgdai jobb partján).

Egy-két ponton keveréknyelvjárások is alakultak az $l \sim v$ és $l \equiv l$ típusú dialektusok ütközéséből (például Voldino és Pomozdino falvában).

Ezt a nyelv földrajzi rögzítést minden tekintetben megnyugtatónak tartom. Pontosan beleilleszkedik a FOKOS-FUCHS gyűjteményében bemutatott nyelvjárás-változat is — igaz, nem a vicsgdai alapnyelvjárásba, hanem az ettől eltérő nyelvi változatok sorába. Másrészt az is világos, hogy a FOKOS által *prupin*ak nevezett dialektus is — a fenti nyelv földrajzi engedmények alapján — a felső-vicsgdai nyelvjárás területéhez tartozik, egyéb $l \equiv l$ típusú nyelvjárásszigetekkel együtt.

Ebbe a képbe beleilleszkedik az az ismeretanyag is, amelyet időközben újabb magyar kutatók szereztek a felső-vicsgdai nyelvjárásról. 1957-ben ugyanis RADANOVICS KÁROLY jegyzett föl szövegeket a felső-vicsgdai Gyerevjanszk falvából (vö. NyK. LXI, 95), majd 1959—60-ban Kortkerosz, Madzsa, Pezmog, Nyobdin, Vomyn és Sztorozsevszk helységekből VÁSZOLYI ERIK. Az általuk gyűjtött nyelvi anyag feltétlenül a tulajdonképpeni felső-vicsgdai alapnyelvjárást tükrözi ($l \sim v$ típusú dialektus).

A fentiek alapján tisztázódott a korábban nem eléggé egyértelmű és ezért zavaró, félreértésekre okot adó terminológia (ahogy zavarónak és félreérthetőnek tartom a felső-vicsgdai nyelvjárás terminus technicus használatát A. KÖVESI MAGDA művének főntebb idézett helyén). A kialakultnak látszott, szabatosnak ígérkező megjelöléseken viszont újabban éppen a fő rendteremtő, LITKIN professzor változtatott 1964-ben megjelent permi történeti vokalizmus-monográfiájában.² Művében ugyanis (187. l.) a korábbi terminológiából kilépve felső-vicsgdai nyelvjárásokról beszél, ami még nem lenne nagy baj, ellenben bevezeti a *kelet-vicsgdai nyelvjárások* megjelölést is, utóbbival a Myjeldino és Usztynyem környéki nyelvjárásszigeteket különítve el (i. m. 119). Nem tudom, nélkülözhetetlen-e az eljárás. Aggudalomra két megfontolás ad okot. Először: ha a myjeldino—usztynyemi, $l \sim \emptyset$ típusú nyelvjárásszigeteket külön csoportba sorolva, új címkével ellátva szakítjuk ki a felső-vicsgdai nyelvjárás területből, felmerülhet annak igénye is, hogy viszont a kercsomjai—vocsi $l \equiv l$ típusú nyelvi diaszporákat is külön kategorizáljuk és persze nevezzük el. Félő, hogy az efféle csoportosítgatás már túlmegegy a tipologizálás szük-

¹ Сравнительный словарь коми-зырянских диалектов. Сыктывкар, 1961.

² Исторический вокализм пермских языков. Москва, 1964.

séges feladatain és csak a dialektológiai térkép áttekinthetőségét nehezíti meg. Másodsor: mind a kelet-vicsegdai, mind a felső-vicsegdai elnevezés földrajzi megjelölést vesz kölcsön és alkalmaz a dialektológiában. Önmagában a *felső-vicsegdai* terminus technicus is vitatható *l e n n e* — egy ezer kilométernél hosszabb folyó felső szakaszáról beszélni rendkívül relatív dolognak ítéltető. Ám a *felső-vicsegdai* nyelvjárást (amelynek egyébként keleti és nyugati határát meglehetősen pontossággal tisztáztuk) tudom viszonyítani a *közép-vicsegdai* és *alsó-vicsegdai* nyelvjáráshoz, fogalmilag is, térbelileg is; az utóbbiakkal szembeállítva, dialektikus egységben része a zürjén nyelvjárások rendszerének. A *kelet-vicsegdai nyelvjárás* elnevezését használva mindettől a lehetőségtől elesen.

Az látszik a legcélszerűbbnek, ha zürjén nyelvjárási terminológiánkban a felső-vicsegdai jelzöt olyan értelemben használjuk, amint ezt LITKIN nyelvjárási szöveggyűjteménye és a zürjén tájszótár tette, illetve — magyar részről — amilyenek RADANOVICS vázolta a felső-vicsegdai nyelvjárást (i. h.), és — hozzájuk csatlakozván — magam is tartom és nevezem ezt a dialektust. Ha ezen belül szükségesnek mutatkozik valamelyik — főtebb említett — nyelvjárássziget pontosabb megjelölése, ezt különösebb kényelmetlenség nélkül föltűntethetjük.

Megemlítendő, hogy a felső-vicsegdai tájnyelvterületen belüli nyelvi diaszporák természetesen történeti okokra mennek vissza. A Felső-Vicsegda és mellékfolyóinak vidékét a zürjénség csak a XVII. századtól kezdve népesítette be. Nyelvi okok alapján úgy látszik, hogy a telepések zöme a Vicsegda alsóbb folyásának tájairól költözött fel. Ezt a véleményt az egykorú történeti források is igazolják. Ugyaninnen tudjuk azt is, hogy egyidejűleg az alsó- és közép-vicsegdai kolónusokon kívül udorai, vimi, luzai, sziszolai és egyéb zürjének is részt vettek a Felső-Vicsegda medencéjének benépesítésében. Ez a történeti tény érthetővé teszi, hogy miért tarkítják ma is az *l ~ v* típusú felső-vicsegdai alapnyelvjárást *l ≡ l*, illetőleg *l ~ ø* típusú nyelvjárásszigetek. A kérdés részleteinek felderítésével szovjet-zürjén kollégáink foglalkoznak az utóbbi években, jeles eredményekre jutván (vö. Isztoriko-filologiceszkij szbornyik Komi filiala AN SZSZSZR IV, 83—127; 241—71; V, 53—99; VII, 38—9; VIII, 47—59; NyK. LXVII, 10—13).

VÁSZOLYI ERIK

nyelvészetiileg is számon tartandó gazdag, sokárnyalatú, sajátos névmási rendszer (63—74. l.). Ennek csak egy vonását kiragadva, a szerző nyomán megemlítjük, hogy például a mutató névmások nemcsak az általuk megnevezett dolog közelségére vagy viszonylag távolabbi voltára mutatnak rá, hanem arra is, hogy az „látható” (konkrét, tárgyi valóságában a beszélőkor jelen van), illetőleg „nem látható” (azaz elvont, létezése a beszélők számára csak a beszéd folyamatban ismeretes) (67. l.). Az ígéről szóló fejezetben (76—95. l.) tárgyalja a szerző a nyelvjárás egyik jellemző sajátosságát, a négy-fajta „múlt időt”. A szerző szerint a múlt idők különböző formái aszerint oszlanak meg, hogy a cselekvés vagy történés a) „meghatározott”, b) „határozatlan”, illetőleg c) „nem régen” vagy d) „régén” játszódott-e le. A négy múlt idő jel e kritériumok alapján a következő: 1. *-c* [*-s*] (kritériumai: a és c), 2. *-yác*, *-yac* [*-yās*, *-yas*] (b és c), 3. zéró morféma (a és d) és 4. *-yāl*, *-yāc* [*-yāl*, *-yāl*] (b és d). A magunk részéről a funkciók megoszlása tekintetében nem osztjuk a szerző nézetét. Erről l. NyK. LXVII, 203. TYERJOSKIN (86. l.) szerint a tárgyas ragozás személyragja többes szám első személyben kettős számú birtok esetén *-äyläy*, *-äyläy* [*-äyläy*, *-äyläy*]. Ez az alak szerintünk helyesen: *-äylöy*, *-äylöy*.

A nyelvtani részt „Тексты” [Szövegmutatványok] követik (99—125. l.).

A szerző a bevezetésben említést tesz arról, hogy a vahi nyelvjárásnak két, egymástól csak kismértékben eltérő változata van: 1. a tulajdonképpeni vahi nyelvjárás (lényegében a Vah folyó középső és felső folyásánál beszélők), 2. az Ob mentén beszélt vahi nyelvjárás (részletesen l. i. m. 3—4). A szövegek mindegyike (szám szerint tizenhét) a tulajdonképpeni vahi nyelvjárásból származik. A szövegek nagyobb része köznapi eset elbeszélése, örvendetes módon sok párbeszéddel, mely lehetővé teszi a beszélt nyelv jelenségeinek a vizsgálatát. Közülük több — néha megrázó módon (pl. a 3. számú) — bepillantást enged a helyi szokásokba, életmódba. Természetesen nagyon hasznosak a folklór jellegű szövegek is, például a találós kérdések, néhány kis mese, köztük — az osztjából tudommal csak innen ismert — Pygmalion motívum (a 13. szöveg stb.). Értéküket növeli az a körülmény, hogy a világnak egy olyan, etnikailag viszonylag elzárt (archaikus) tájáról származnak, mint a Vah folyó vidéke.

A könyv jelentős részét alkotja az osztják (vahi)—orosz szótár (126—201. l.), melyet egy lapnyi (202. l.) kiegészítés tesz teljesebbé. A kiegészítés a férfi és a női személynveket tartalmazza. A szótár körültekintő szerkesztéssel készült: kellő számban adja meg a főbb alakváltozatokat (pl. magánhangzó-váltakozásos töveket stb.), szóállománya gazdag.

Zavaróak a viszonylag gyakori sajtóhibák. Például (18. l.) көрл-äy, helyesen: көрл-äy; (81. l.) -yām, helyesen: -yāc; (116. l.) äcar, helyesen: äcār stb.; a szótári részben: л'ёй'юл'рә, л'ёй'юл'рә helyett; ток'өм'рә, ток'өм'рә helyett stb. A hibák jellege arról árulkodik, hogy a szerzőnek nem állt módjában korrektúrát végezni. A hibák tipikus „szedési” hibák.

A könyv külső kiállítása különben szép, ízléses. A tipográfiai megoldás is jó, ami mellékjeles cirill szedés esetén egyáltalán nem lehetett könnyű.

A hangtani és a morfológiai rész szilárd általános nyelvészeti ismereteket tükröz. A szótári rész pedig kitűnő tárgyi ismeretekről tanúskodik. De mindez talán mégis kevés lett volna e bonyolult és alig ismert nyelvjárás, a vahi osztják nyelvnyelvtanának vázlatos, de arányos és átfogó bemutatásához, ha nem járult volna hozzá a szerzőnek az az adottsága, hogy maga is o s z t j á k származású kutató (bár anyanyelve más nyelvjárás).

A kötet címlapján ez áll: „часть первая” [első rész]. Azt hiszem, általános kívánságnak adok kifejezést, amikor azt mondom: az első rész után mielőbb következék a második, a harmadik és a többi „rész”.

GULYA JÁNOS

Историко-филологический сборник Коми филиала АН СССР

Сыктывкар, 1948—1963. Коми книжное издательство.

Folyóiratunknak immár hagyománnyá lett gyakorlata, hogy időről időre áttekintést nyújt egy-egy, olvasóinkat, munkatársainkat közelebbről érdeklő külföldi, esetleg magyar tudományos folyóiratról. Így ismertettük például az MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztálya Közleményeit (NyK. LIX, 217—22; LX, 502—7; LXII, 182—4), az Ural-Altaische Jahrbüchert (NyK. LXI, 125—31), a vogul és osztják kiadvá-

nyokat 1946–56-ig (NyK. LIX, 226–33), zürjén és votják kiadványokat 1946–56-ig (NyK. LX, 253–61), a mordvin kiadványokat 1920–61-ig (NyK. LXV, 219–26). Ezeknek nyomán mutatjuk be most a Szovjet Tudományos Akadémia zürjén kutató-intézetének főntebb jelzett című történettudományi és filológiai közlőnyét.

A zürjén autonóm köztársaság fővárosában, Sziktivkarban működő akadémiai kutató csoport 1948-ban indított új kiadványsorozatot *szerija lingviszticeszkaja* címmel (korábban egyetlen közlőnyük a *Trudi Komi filiala AN SZSZSZSR* volt, s ebben jelent meg hébe-hóba egy-egy nyelvészeti dolgozat). Az orosz nyelven megjelenő sorozatból eddig hozzánk az 1–8. kötet jutott el (1948–63).

I. kötet (1948)

A zürjén *lingviszticeszkaja szerija* első kötete még nem folyóirat volt, hanem egy zürjén–orosz szótár. A mintegy tízezer szócikket tartalmazó mű 1942–47-ig készült, függelékként D. V. BUBRIN akadémikus írt hozzá rövidke zürjén nyelvtani vázlatot. A négyezres példányszám már röviddel a kibocsátás után könyvészeti ritkasággá tette a kis szótárt, ma pedig, elsősorban az 1961-ben megjelent pompás LITKIN–KOLEGOVA–TYIMUSEV szerkesztette nagy zürjén–orosz szótár után (ism.: NyK. LXIV, 238 kk.) immáron az idő is túlhaladott rajta, s hovatovább csak a tudománytörténet fogja számontartani.

II. kötet (1952)

A sorozat második kötete tartalmilag is, címében is módosult. A cikkgyűjteménnyé változott füzetke a *Lingviszticeszkij szbornyik* feliratot viselte, és ehhez a megjelöléshez híven az alábbi nyelvészeti, illetve folklorisztikai dolgozatokat közölte:

1. A. C. Сидоров, Синтаксические и лексико-семантические формы выражения глагольного вида в коми языке

[Az igei aspektus kifejezésének szintaktikai és lexikoszemantikai formái a zürjén nyelvben]

A témát később részletesen, átfogóbban kifejtette egyrészt a zürjén akadémiai nyelvtan¹ (221 kk.), másrészt B. A. SZEREBRENNYIKOV *igemonográfiája*² (86–107). Vö. még A. KÖVESI MAGDA, A permi nyelvek ősi képzői. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965. 191 kk.

2. E. Г. Жужева, О значении суффикса -*öcs* [Az -*öcs* toldalék jelentése]

A cikkel részletesen foglalkozik KÖVESI i. m. 326 kk.

3. B. A. Сорвачёва, Некоторые фонетические и морфологические особенности верхне-вашского говора удорского диалекта

[Az udorai tájnyelvterület felső-vaskai nyelvjárásának néhány hangtani és alaktani jellegzetessége]

A kitűnő zürjén nyelvjáráskutató 1948-ban és 1949-ben a Felső-Vaska mentének öt falvában (*Vendinga, Myka, Georgijevo, Ostrovo* és *Loptjuga*) két alkalommal végzett gyűjtést. Az udorai nyelvjárásról eladdig FOKOS-FUCHS, WICHMANN és LITKIN professzorok jóvoltából voltak ismereteink. SZORVACSOVA szerény című dolgozata remek áttekintést nyújt az udorai nyelvjárásról egy kevésbé ismert, korábban nem kutatott, jellegzetes részéről, amelyet alapvető ismérvei az udoraihoz kapcsolnak, egyes fonetikai és morfológiai jellemzői azonban elkülönítenek a nyelvjárásról egészen belül.

4. Т. И. Фролова, Именные категории верхне-вымских говоров северного диалекта коми языка

[A zürjén nyelv északi nyelvjárásához tartozó felső-vimi nyelvjárások névszó kategóriái]

A cikk valójában nem a címében jelzett témáról értekezik, hanem a (felső-)vimi nyelvjárás(ok) meglehetősen általánosságban mozgó, kurta jellemzését nyújtja, amelyet

¹ Современный коми язык. Сыктывкар, 1955. Rövidítése a továbbiakban: Szovr.

² Категории времени и вида в финно-угорских языках пермской и волжской групп. Москва, 1960.

azonban FOKOS-FUCHS DÁVID (Volksd.³ 351; FWB.⁴ 19) és LITKIN (DialChrest.⁵ 34) kutatásai révén már ismerünk. A szerző terminológiája is helytel-közzel vitatható, így például a címben használt *északi nyelvjárás* (terület) megjelölés a szabotosságot rovasára elegyít (pontosabban nem körvonalezott) földrajzi tájolást (a szakirodalomban korábban sem, később sem használt) dialektológiai—nyelvöldrajzi rögzítéssel.

5. A. C. Сидоров, Терминология родства у коми

[Zürjén rokonsági terminológia]

A szerző összegyűjti dolgozatában a zürjén rokonsági terminológia jelentős hányadát. felsorolja egy-egy ide tartozó szó számos nyelvjárási jelentésváltozatát is. Azt várhatnók, hogy gondos nyelvtörténeti elemzéssel megkísérélje rekonstruálni egy-egy rokonsági fokot jelölő szó feltehető alapjelentését, s ilyen módszerrel jusson el a nyelvi anyagból következő végső tanulságokhoz. Ehelyett azonban, úgy tűnik, önkényesen állítja kronológiai sorrendbe a szóanyagot, egy-egy rokonsági terminus mai — olykor alaposan differenciálódott — jelentésárványait. Ötletszerűnek ítelhető így végkövetkeztetése is: a matriarchális nagycsalád és nemzetség elsőleges volta, s a patriarchális rend ezt követő, későbbi kialakulása (holott ezt a tételt mai történeti szemléletünk és ismereteink szerint mind kevesebben vitatják).

A matriarchális társadalom szerkezetének kutatása alighanem a zürjénség önálló életénél régebbi időkre vezetne vissza bennünket, az ősermi, esetleg éppen az elő-permi társadalom idejébe vagy annál is korábbi történelmi szakaszba. Ezért viszont — ha a kérdést nyelvészetiileg próbáljuk megközelíteni — legalább a votják nyelv, még inkább azonban a többi finn-permi vagy éppen az összes finnugor (esetleg uráli) nyelv rokonsági terminológiájának összegyűjtése, megrostálása és gondos tanulmányozása nélkül a zürjén rokonsági terminológia eredetét sem tartom megnyugtatóan tisztázhatónak.

6. A. C. Сидоров, Бытовые лирико-эпические ижемские песни

[Izsmai lírai és epikus dalok]

Néhány — korábban ismeretlen — izsmai lírai, illetve epikus dalt közöl a szerző saját gyűjtéséből. A szövegek inkább csak folkloristáink érdeklődésére tarthatnak számot, nyelvészeti használhatóságukat a lejegyzés problematikus volta megnehezíti.

III. kötet (1956)

A sorozat harmadik kötete az időközben akadémiai tudományos kutatóintézeté nőtt korábbi zürjén kutatócsoport nyelv-, történet- és néprajztudományi osztályának közlönyévé alakult, fölvéve máig is használt újabb címét (*Izstoriko-filologiceszkij szbornik Komi filiala AN SZSZSZR*). Elsősorban helyi érdekességű, főleg történet-tudományi, közigazdasági és társadalomtudományi—politikai közleményeinek részletezését mellőzve az alábbiakban azon cikkeinek ismertetésére szorítkozunk, amelyek számot tarthatnak a zürjén nyelv, történelem, néprajz és irodalom magyar kutatóinak érdeklődésére.

1. Л. Н. Жеребцов, Опыт изучения крестьянского жилища народа коми

[A zürjén paraszti építkezés tanulmányozásának tanulságai]

A hagyományos zürjén paraszti építkezés történeti fejlődésével és tipologizálásával foglalkozó dolgozat etnográfus kutatóink körében kelthet érdeklődést.

2. Н. А. Колегова, О некоторых вопросах истории коми письменности

[A zürjén írásbeliség történetének néhány kérdése]

A tanulmányt folyóiratunk korábban már ismertette (I. NyK. LXII, 368—71).

3. Б. А. Серебrenников, Из истории образования глагольных времён в коми языке

[A zürjén igeidők kialakulásának történetéről]

A cikk előzetes közlemény a szerző két később megjelent művéből, részben a fentebb említett igemonográfiájából, részben a permi nyelvek történeti alakitanával foglalkozó könyvéből.⁶ Mivel egyrészt a témát a két mű megfelelő részei alaposabban

³ D. R. FOKOS-FUCHS, Volksdichtung der Komi (Syrjänen). Budapest, 1951.

⁴ D. R. FOKOS-FUCHS, Syrjänisches Wörterbuch I—II. Budapest, 1959.

⁵ В. И. Лыткин, Дialeктологическая хрестоматия по пермским языкам. Москва,

⁶ Историческая морфология пермских языков. Москва, 1963.

kifejtik, másrészt SZEREBRENNYIKOV professzor két monográfiáját különben is szeretném ismertetni folyóiratunk valamely következő számában, e cikk taglalását itt mellőzhetőnek tartom.

4. М. А. Сахарова, К вопросу о субстантивизации имён прилагательных и адъективизации имён существительных

[A mellékevek főnevesülése és a főnevek átértékelődése határozószóvá]

A szerző az általános és a finnugor összehasonlító nyelvészeti kutatásokból eladdig is ismeretes kérdést fejteget leíró szempontból, anélkül, hogy korábbi ismereteinket érdemlegesen gyarapítaná (vö. például Szovr. 158, 176—8, 250—3).

5. Т. И. Жилина, О говоре села Слудка

[Szludka község nyelvjárása]

Szludka falu tájnyelve nyelvföldrajzilag a luzai—letkai nyelvjáróterülethez tartozik, a Letka község, járási székhelytől harminckét kilométerre fekvő település lakossága azonban permjárnak vallja magát. A szerző által közölt hangtani és alaktani adatok alapján a szludkai nyelvjárás hamisítatlanul letkai típusú, fonológiai és morfológiai jellemzői egyáltalán nem kötik a permják dialektusok csoportjához. Egyetlen vonása van, amely viszont világosan permjáros: a hangsúlyviszonyai. Erről a lényeges kérdéssel a szerző talányos rövidséggel csupán annyit mond, hogy „a szludkai nyelvjárás hangsúlya nagyon közeli a komi—permják nyelv hangsúlyához”.⁷ Csakhogy a permják nyelvjárások hangsúlyviszonyai meglehetősen különbözök, permják hangsúlyról mint olyanról általánosságban beszélni egyáltalán nem célszerű; a főbb permják nyelvjárástípusok (a kaszai—felső-kámai, az inyvai, az alsó-inyvai, az onyi vagy éppen a keleti permják kaszvai tájnyelv) számos kisebb-nagyobb különbözőségük mellett többek között éppen hangsúlyozásuk tekintetében ütnék egymástól. A szerző felsorolta adatokból arra következtethetünk, hogy a szludkai hangsúlyviszonyok az inyvai permjákhoz hasonlóak (vö. Szovr. 61). Érdekes rejtély, hogy miképpen ötvöződhetnek jellegzetesen letkai és ugyancsak jellegzetesen inyvai vonások egy falu nyelvjárásában, annyival is inkább, mert a letkai zürjén és az inyvai permják nyelvjárás területe korántsem határos, a kettő között jókora távolság van. Ennek a kérdésnek a felderítésével azonban a dolgozat — sajnálattunkra — nem foglalkozik. A választ nyilván szovjet (zürjén) nyelvjáráskutató vagy településtörténettel foglalkozó kollégáinktól kell várunk.

6. А. К. Мукушев, Творческий путь С. Попова

[Sz. Popov alkotói útja]

A jeles zürjén irodalomtörténész és folklorista Szerafim Popov, a ma is élő tehetséges zürjén lírikus költői fejlődését elemzi a pályakezdéstől (1938) a cikk megjelenéséig.

7. А. И. Подорова, Частицы в коми языке

[A zürjén nyelv partikulái]

Lásd ugyanezt a kérdést részletesebben kifejtve ugyanezen szerzőtől: Szovr. 276—91.

IV. kötet (1958)

1. Л. Н. Жеребцов—Л. П. Лашук: Старая Вишера

[A régi Visera]

A két kiváló sziktiivkari történész és etnográfus tanulmánya alaposan kidolgozott képet nyújt a Visera völgyének betelepítéséről és lakosainak történetéről a legutóbbi időig. A Visera a Vicsегда felső szakaszának jobb oldali mellékfolyója. Partjain viszonylag kevés település húzódik meg a rengeteg erdők védelmében, a vidék közlekedési viszonyai maig rosszak, a falvaknak korábban igen csekély kapcsolatuk volt a nagyobb népsűrűségű, gazdasági tekintetben fontosabb szerepet játszó zürjén vagy orosz területekkel. Elszigeteltsége folytán a viserai zürjéniség anyagi és szellemi kultúrájában csak-

⁷ A fordítás itt és a továbbiakban tőlem származik. — Részletkérdés ugyan, de vitathatónak, félrevezetőnek és tudományosan megalapozatlannak tartom azt az álláspontot, amely komi—permják nyelvéről beszél, a zürjén nyelv permják nyelvjárásai helyett. Ugyanilyen alapon akár komi—izsmi nyelvet is kikialthatnánk a jelenlegi szerényebb nyelvjárás megjelölés helyett.

úgy, mint nyelvjárásában számos archaikus vonást őrzött meg, a tudományos kutatás nem csekély hasznára. A viserai tájnyelv az izsmaival együtt a Vim folyó menti özürien nyelvjárásokból alakult ki (vö. NyK. LXVII, 9—17) számos régies nyelvi vonást konzerválva (sokban többet, úgylehet, mint a mai vimi és izsmái típusú nyelvjárások). Az orosz történeti források 1485-ben veszik először számba a Vim mellékéről a Visera környékének vadon erdeibe húzódott zürjéneket, akik részben a jobb megélhetés reményében, részben a Vim mentén igen erőteljes és erőszkos keresztény térítés elől elbujdosva vernek tanyát a Visera völgyében (szórványos bujdosókról azonban lényegesen korábban is szó esik: a vicegdaí—vimi krónika már 1380-ból tudósít arról, hogy „hitelenek” menekültek oda; ezek azonban nyilván kevesen lehetek ahhoz, hogy falvak alapjait vessék meg, mint utódaik száz esztendővel utóbb). A kitelepülők még jó ideig szorosabb-lazább kapcsolatot tartanak eleik szülő- és lakóhelyével. Egy 1608-i orosz kútfő változatlanul a vimi határhoz sorolja a Visera mentén jelzett két falvat: Bogorodszk és Bolsoj Lug településeket (az előbbiben 11 lakott és 12 elhagyott, az utóbbiban 3 lakott és 5 elhagyott portát vett számba az összeírás). 1634-ben cári rendelet szünteti meg ezt az államigazgatási kapcsolatot, önálló adófizető egységnek nyilvánítva a Visera mentét. Ugyanakkor tudomásunk van arról, hogy a XVII. század folyamán — amikor a sziszolai, alsó-vicegdaí, udorai és vimi zürjésség nem jelentéktelen hányada kerekedik föl és húzódik a Felső-Vicegda, a Felső-Káma, az Izma és Pecsora folyók vidékére vagy éppen Szibériába — a zürjén népesség kirajzásában a viseraiak is részt vesznek. A sanjarú életkörülmények, a gyakori éhínség kergetik őket, a maradékok pedig tovább ritkítja a korai és igen nagymérvű halandóság. Mintegy másfél évszázaddal későbbi időből van csupán újabb adatunk falvaik gyarapodásáról. Az 1784—86-i összeírás a két, főttebb említett östelepülés mellett újabb hatot vesz lajstromra, nyolcukban összesen 125 portát számlálván. Adatok a vidék népességének gyarapodásáról: a viserai falvakban 1710-ben 351, 1787-ben 934, 1816-ban 1078 lelket jelez a népszámlálás. A lakosság növekedése a természetes szaporulaton kívül azzal is magyarázható, hogy a XVII—XIX. században a Visera vidéke erőteljes szálakkal kapcsolódik a Felső-Vicegda mentén alaposan elszaporodott és megnövekedett, élénk gazdasági vérkeringésű zürjén falvakkal. Figyelemre méltó, hogy ennek ellenére a XIX. század során ismét az elvándorlás és nem a betelepülés jellemző a Visera vidékére, a század derekán pedig éppen tömeges elvándorlás indul meg, ezúttal Szibériába. Annál fontosabb ez a közlés, mert az Alsó-Ob zürjén kivándorlóiról, a ma is létező transzuráli zürjén falvairól van tudomásunk (zömmel izsmái jövevények kerestek ott új hazát), ám a viserai nincstelen zürjének felkerekedéséről a távoli szibériai vidékekre (Cseljabinszk, Orenburg, Barnaul környékére) eddig mit sem tudunk, valamint arról sem, hogy maradt-e nyomuk a vadidegen etnikai környezetben. Vajon létezik-e *Sluskanixa* és *Jag-vyl* település (Bijszk környékén), valamint a *Zaszelki zürjén* nevű falu (Barnaul körzetében), ezek a részben vagy egészben (viserai) zürjén helységek az Altáj hegység tövében? Esetleges mai zürjén lakosságuk felderítése csupán dialektológiai, nyelvtörténeti szempontból is hasznos tanulságokkal járhatna!

2. Ф. В. Плесовский: О взаимоотношениях между коми и русскими по историческим и фольклорным памятникам

[A zürjén—orosz kölcsönhatásokról, történelmi és népköltészeti emlékek alapján]

A szerző a zürjén—orosz kapcsolatok alakulásáról értekezik, az egykori novgorodi kolonizáció megindulásától Permi Szent István püspök tevékenységéig, s a zürjén népköltészetben jelentkező orosz hatásokat értékeli. Általánosságokban mozgó cikke azonban csupán a felületét súrolja ennek a nagyon is fontos és érdekes problémának. Nem újabb kutatások eredményeit teszi közzé, mindössze régebbi megállapításokat publikál legjobb esetben népszerűsítő—ismeretterjesztő jellegű írásában, amely ebben a formájában legföljebb napilapba, de nem tudományos közlönybe kívánczik. A címben jelzett téma sokkal alaposabb elemzését találjuk például az *Очерки по истории Коми АССР* című történeti monográfia első kötetében (megjelent Sziktivkarban, 1955).

3. Ф. В. Плесовский: Устно-поэтическое творчество коми народа

[A zürjén nép szájhagyományos költészete]

Az előző cikkhez hasonló jellegű és mélységű közlemény nem tudományos értekezés, hanem a nagyközönségnek szóló tájékoztatás a zürjén folklór főbb műfajairól. Az 1956-ban kiadott zürjén népköltészeti gyűjtemény⁸ elé ugyanezen szerző írt előszót (zürijén nyelven); a jelen cikk ennek által átdolgozott orosz nyelvű változata.

⁸ Коми мойдяс, сьыланкывяс да пословицас. Сыктывкар, 1956.

4. A. K. Мукушев: В. А. Савин и народная поэзия

[V. A. Szavin és a népköltészet]

A közlemény Viktor Szavin (Nyobdinsza Vittor, 1888—1943), az egyik legjelentősebb zürjén költő és drámaíró lírájának és a zürjén népköltészetnek összefüggéseit, kölcsönhatását elemzi.

5. Б. А. Серебрянников: Заметки по истории коми языка

[Zürjén nyelvtörténeti adalékok]

Előzetes közlemény a szerző 1963-ban megjelent, a permi nyelvek történeti alakját tárgyaló és folyóiratunkban — mint főtebb jeleztük — a jövőben ismertető művéből.

6. Е. С. Гуляев: Функции исходного падежа в коми языке

[A zürjén elativus funkciói]

A kitűnő nyelvészeti dolgozat előzetes közlemény a szerző (azóta már megvédett, ám sajnálatunkra nyomtatásban meg nem jelent) kandidátusi értekezéséből (*A zürjén nyelv s elemű határozóragjai*). Igen tekintélyes mennyiségű zürjén és votják nyelvi anyag alapján, adatait átgondoltan megrostálva és elrendezve elemzi leíró módszerrel az elativus funkcióit a zürjén nyelvben. Megállapítja, hogy az elativusraggal ellátott névszó leggyakrabban hely- és időhatározó szerepét játssza a zürjén mondatban (elativus, ablativus, delativus, temporalis), ritkábban fordul elő okhatározói, partitívusi és comparatívusi funkcióban. A szerző elemzése példásan gondos; mindenütt tekintetbe veszi a mondat egészének összefüggéseit, az alapszó szemantikai szerepét, a különféle zürjén nyelvjárások és a közeli rokon votják nyelv hasznosítható tanulságait is. Közleményét mind kitűnő példamunka, mind megállapításai alapján haszonnal forgathatjuk nyelvészeti kutatásainkban.

7. З. И. Кузнецова: Обзор памятников коми письменности XVIII в.

[A XVIII. századi zürjén nyelvemlékek áttekintése]

A kitűnő dolgozatot 1960-ban már ismertettük folyóiratunkban (NyK. LXII, 371—3).

8. Приложение: Документы по истории коми

[Melléklet: zürjén történelmi dokumentumok]

A kötet végén függelék formájában ritka, becses zürjén történelmi okmányokat publikál a kiváló zürjén történettudós és etnográfus, P. Doronyin, értékes jegyzetekkel megtoldva.

Doronyin 1927-ben az uszty-vimi Angyali Üdvözet templomban talált és másolt le egy kézzel írott könyvet, amely a következő felirattal viselte: „Az uszty-vimi Arkangyal templom és az Angyali Üdvözet templom régi évkönyve és cári oklevelek”. A könyvről a benne talált bejegyzések alapján kiderült, hogy elejétől a végéig másolat: egy A. Sergin nevű teológus írta le az (uszty-vimi egyházközséghez tartozó) okvadi plébánián 1813-ban, amely évben a dokumentumok eredeti példányait Vologdába kellett küldeni (a vologdai püspök azon esztendőben utasította az egyházmegyéjéhez tartozó plébániákat és kolostorokat, hogy a birtokukban levő régi, értékes okmányokat összegyűjtés és további megőrzés végett küldjék el a püspöki székhely illetékes hivatalához. A szóban forgó zürjénföldi, okvadi dokumentumok eredeti, Vologdába került példányairól ma mit sem tudunk). A teológus másolta kézíratos könyv százegy esztendeig magántulajdonban volt; 1914-ben vásárolta meg akkori tulajdonosától; egy Sz. Djakonov nevű uszty-vimi gazdától Kirillov pópa, az uszty-vimi Angyali Üdvözet templom lelkésze, hogy a továbbiakban plébániáján őrizze a becses művet. Itt bukkant rá s másolta le Doronyin 1927-ben, és szerencsére, mert 1929-ben a plébániát megszüntették, a templomot bezárták, majd azt követően Sergin kézíratos könyvének is nyoma veszett.

Az okvadi—uszty-vimi manuscriptum öt különböző írásművet foglalt magában, Ezek az alábbiak:

a) III. Iván nagyherceg 1485-i adománylevele Perm Vicssegodszkaja lakosainak

Az okiratban III. Iván moszkvai fejedelem megerősíti tulajdonjogukban a permi püspökök jogtalan, önkényes terjeszkedése, földfoglalása miatt panaszt tevő zürjén parasztokat, pontosan kijelölve birtokaikat (Ivan Gavrilov nótárius 1482-i összeírása alapján). Különös értéke számunkra az oklevélnek, hogy pontos részletezéssel tünteti fel az egykorú zürjének lakta területeket: a vicssegdai, vimi, udorai, sziszolai, felső-kámai, luzai zürjénység szállásterületeit, falvait, a hozzájuk tartozó erdőket, folyókat, tavakat

stb. Az adománylevél nemcsak értékes történeti okmány, hanem becses nyelvemlék is, a több száz benne foglalt földrajzi (és kisebb mértékben személy-) név révén.

b) III. Iván nagyherceg 1490-i adománylevele Filofej permi püspöknek

Tartalmilag az előzővel szorosan összefüggő okirat, amelyben a fejedelem pontosan kijelöli az uszty-vimi püspök birtokait. Valójában nem adománylevél ez, inkább erőteljes hangú figyelmeztetés: semmiféle újabb birtokot nem juttat ugyanis a püspöknek, csupán a korábbi (1483-i) adománylevelet erősíti meg, ezen túlmenően pedig azokat a földeket, amelyeket a püspök önkényesen sajátított ki a zürjén parasztok rovására, visszaadatra jogos tulajdonosainak. Az oklevél pontosan felsorolja a püspökséghez tartozó földeket, vizeket, helységeket, bennük a porták számát és az ott lakó püspöki jobbág্যokat. Történetileg is, nyelvi szórványemlékként is becses okirat.

c) III. Iván nagyherceg 1483-i adománylevele Filofej permi püspöknek

Ez az az adománylevél, amely megszabja a permi püspök javadalmait, s amelyet a fentebbi, 1490-i okmány megerősít. A birtokviszonyokon kívül a püspök bíráskodási jogát állapítja meg az uradalmához tartozó jobbág্যok fölött.

d) Vámszatutum a vimi járás számára 1608. április 4-éről

Az okirat a jelzett vidék vám- és adóilletékeit szabályozza. 1653-ig volt érvényben. Elsősorban történeti szempontból érdekes okmány, zürjén nyelvi adatot igen keveset tartalmaz.

e) A vicsegdai-vimi krónika

A krónika írását 1586–88 körül kezdhette el Miszail szerzetes, az uszty-vimi Arkangyal templom lelkésze. Ennek halála után Jevtyihij, az uszty-vimi Angyali Üdvözlés templom papja folytatta 1619-ig, amikor a metropolita rendelethez megtiltotta a kispapságnak a krónikáírást. Doronyin forráskritikai elemzése megállapítja, hogy a mű vegyes forrásokra mehet vissza: helyi krónikákból és okiratokból csakúgy merített, mint népmondákból és legendákból. Írói a XIV. századtól 1619-ig követik a zürjének földjén lezajlott vagy a zürjéneket is érintő oroszországi eseményeket. A krónika alkalmasint egyike a legbecsesebb zürjén történeti kútfőeknek, bőséges hely- és személynévanyaga pedig értékes szórványemlékké is avatja.

V. kötet (1959)

1. Л. Н. Жеребцов—Л. П. Лашук: Этнографический уклад населения Верхней Вычегды

[A Felső-Vicsegda lakosságának néprajza]

A Vicsegda medencéjében az i. sz. I. évezred végén jelennek meg a zürjének, de ennek az 1109 kilométer hosszúságú folyónak kezdetben csak az alsó, majd később, a XVI. század végéig bezárólag is csupán a középső folyása mentén települnek meg. A Sziszolai folyó torkolataig, a későbbi Uszty-sziszolszk (ma: Sziiktivkar) helyéig. Ettől a vonaltól keletebbre, a Felső-Vicsegda mentén eladrig vogul települések találhatunk. A zürjének fölhúzódása erre a vidékre a XVII. században indul meg, amikor alsó-vicsegdai, sziszolai, letkai, luzai, udorai és vimi parasztok áradata indul meg új otthon, jobb megélhetést, zavartalanabb életkörülményeket keresve. A Vicsegda felső folyása mentén falvakat alapító zürjének különböző vidékek menekültjei, akik sokszor egy falun belül is keverednek. Egy példa: 1678-ban a mai Gyerevjanszk és Rucs falu alapját nyolc sziszolai, két luzai, két udorai és egy viserei jövevény gazda veti meg. Ez a magyarázat annak, hogy nyelvföldrajzilag máiglan a sziszolai, vicsegdai és izsmai típusú nyelvjárásszigetektől tarkállik ez a vidék.

Zserebcov és Lasuk értékes tanulmánya figyelemmel kíséri e vidék történelmének alakulását a legutóbbi időkig. A település- és gazdaságtörténeti elemzés után kiváló képet rajzol a Felső-Vicsegda zürjénjeinek településnéprajzi viszonyairól, népi öltözködéséről, étkezéséről, hiedelemvilágáról, műveltségi és oktatásügyi helyzetéről, végül külön részt szentelve a vidéken 1917 után bekövetkezett jelentős fejlődés ismertetésének. Nyelvész, néprajzkutató és történész egyaránt haszonnal tanulmányozhatja ezt a cikket.

2. Г. М. Буров: Из результатов археологической разведки 1957 г. на Верхней Вычегде

[Az 1957-i felső-vicsegdai régészeti kutatás eredményeiből]

A szerző Pomozdin és Kercsomja falvak körzetében végzett ásásokat a Vicsegda partján; cikke voltaképpen az ásati jegyzőkönyvek ismertetése. A feltárt anyagból különösen jelentősnek ítéli agyagedények és kovaköveszközök maradványait. A leleteket az i. e. VIII–II. századra datálja.

3. Б. А. Серебrenников: О некоторых вопросах исторической грамматики коми языка

[A zürjén történeti nyelvtan néhány kérdése]

A cikk újabb előzetes közlemény a szerző 1963-ban megjelent permi történeti nyelvtanából, amelyet később egészében szándékozom ismertetni.

4. Е. С. Гуляев: Происхождение падежей с элементом *сь* в коми языке

[A zürjén 8 elemű határozóragok kialakulása]

A cikk újabb közlemény a szerző főntebb említett kandidátusi értekezéséből. Gondos és kiterjedt anyaggyűjtést végezvén, a hasznosítható nyelvészeti szakirodalom alapos ismeretében és kritikai értékelésével négy permi határozórag eredetét elemzi alakítani és mondattani megközelítéssel. Az elativus zürj. — votj. *-s*, *-ys*, *-is*, vtj. *-yšt*-ragjának kialakulásáról végső soron WICHMANN (FUF. XVI, 162—3) és FUCHS (SUSA. XXX/14, 6—7) korábbi álláspontjára helyezkedik. Az egressivus zürj. *-šan*, *-šen*, *-ysan*, *-yšōš*, *-išōš*, vtj. *-yšen*, *-šen*, *-šan* ragjáról FUCHS (i. m.) véleményét fogadja el s egészíti ki újabb adatokkal és következtetésekkel. Az ablativus zürj. *-lys*, *-lis*, *-vis*, vtj. *-les*, *-lēs*, *-lēš*, *-lēš* származtatását I. SZINNYEI FgrSprw. 67—8, UOTILA Kons. 198—9. Végül a comparativus *-sa* ragjának eredetét boncolgatja a szerző. A formáns lokálisan igen elszigetelt, csupán a zürjén nyelv luzai, felső- és középső-sziszolai és permjék nyelv-járásaiból van rá adatunk, tehát a rag mindössze a déli zürjén nyelvjárasterületen létezik. Guljajev elfogadhatónak tartja SZINNYEI, WICHMANN és UOTILA (vö. Kons. 314) véleményét, amely szerint a comparativus az elativusból alakult másodlagos rag. Ugyanakkor lehetségesnek tartja azt is, hogy valamilyen névutóból agglutinálódott raggá (közelebből a votják *šana* 'außer' névutót veszi gyanúba), ám ötlete részletesebb kifejtésére, bizonyítására itt nem vállalkozik. A kérdéshez lásd viszont RÉDER, Postp. 175, 213.

5. А. Н. Фёдорова: Последние годы жизни И. А. Куратова

[I. A. Kuratov életének utolsó esztendei]

A jeles zürjén irodalomtörténész Ivan Kuratov (1839—75), a nagy tehetségű, mostoha sorsú zürjén költő megtört pályájának végéről tudósít. A katonai szolgálatban álló Kuratovot a közép-ázsiai orosz gyarmatosítás Turkesztánba vetette, ahol 1871—75-ig tevékenykedett. A költő demokrata és humanista maradt a szerencsétlen, elnyomott kirgizek között is, akiknek bírói minőségében katonai előjáróival szemben is pártját fogta.

VI. kötet (1960)

1. Я. Н. Безносиков: Первые шаги культурной революции в коми крае (1918—1920 гг.)

[A zürjénföldi művelődésügyi forradalom első lépései 1918—20-ban]

A szerző azt a valóban forradalmi mozgalmat vázolja, amely 1918-ban indult meg a Zürjénföldön az iskolahálózat kiépítése, az írástudatlanság megszüntetése, a népművelés, a helyi sajtó és irodalom megteremtése érdekében.

2. Л. Н. Жеребцов: К истории народного жилища коми

[A zürjén népi építkezés történetéhez]

A tanulmány előjáróban a legrégibb zürjén településformákat és épülettípusokat vázolja, a zürjénföldi régészeti leletek kamatoztatásával. Ezt követően egykorú írásos emlékek vallomása alapján a XVI—XVIII. századi lakó- és gazdasági építményeket ismerteti. Végül — bővebb szakirodalom felhasználásával — a XIX. századi népi építkezést mutatja be. A cikket számos rajz és fénykép kíséri. Előzménye volt a szerző egy korábbi dolgozata a Szbornyik harmadik számában (ismertetését is lásd ott!), valamint Lev Lasukkal közösen publikált tanulmánya a főntebb ismertetett ötödik kötetben.

3. Ф. В. Плесовский: К вопросу о развитии семьи у коми и удмуртов (по терминам родства)

[A család fejlődése a zürjéneknél és votjákoknál a rokonsági terminológia alapján]

A cikk a zürjén és votják családi viszonylatok történeti alakulásának elemzését tűzi ki vizsgálatá céljául. Mint láttuk, a Szbornyik második kötetében Szidorov ugyancsak ezt a kérdést boncolgatta. Pleszovszkij tanulmánya sem módszerében, sem eredményei-

ben nem hozott — sajnos — újat. A hasznosítható korábbi szakirodalom megállapításai-
val nem ért egyet, ám kritikai feldolgozására nem vállalkozik, csupán hiányosságaira
óhajt rámutatni (Castréntól maig). A kérdéssel korábban foglalkozó kutatókat sommá-
san az elfogultság és a burzsoá szemlélet mételyéből következő egyoldalúság vétségében
marasztalja el. Nem kivétel ez alól a legújabb szakirodalom sem, például E. VÄÄRI ide
vonható tanulmánya (Soome-ugriline sõnavara eesti sugulasnimides. Emakeele seltsi
aastaraamat II. Tallinn, 1956). Pleszovszkij a finnugor komparatvizitikával szemben
etnográfiai alapon tagadja a patriarchátus finnugor kori lehetőségét, későbbi alakulat-
nak tartván azt. Ámde nem etnográfiai, hanem nyelvi anyagot próbál vallatóra fogni,
módszertanilag önmagával kerülve feloldhatatlan ellentmondásba. Cikkéből úgy veszem
ki, hogy anyaggyűjtése számos kívánnivalót hagy maga után, nyelvészeti felkészültsége
pedig olykor ugyancsak vitatható. Egy példával szemléltetném ezt. A szerző szerint
a patriarchátus és a monogám család eddigi (burzsoá) nyelvi bizonyítékainak például
a *férj, feleség, házastárs, apa, anya, vő* stb. fogalom és az ezeket jelölő szavak meglétét
tekintették a finnugor nyelvekben. Pleszovszkij úgy ítéli, hogy az *anya* fogalom és az
ezt jelentő szavak eleve kihullajtandók a kritika rostáján. Miért? Mert hiszen a magyar
eme szó soha nem tartozott ebbe a fogalomkörbe és etimológiacsaldába, lévén jelentése
nem 'Mutter', hanem 'dieses'. Ezért a magyar szór nem tartozhat össze a finn *ema* (sic!)
szóval, következésképpen az utóbbi sem finnugor szó! Ellenben a magyar *atá* (sic!)
szó jelentése általában 'hím, kan'.

Ismereteim szerint ilyen módszerek alkalmazása a mai nyelv- vagy néprajz-
tudományban nem minősíthetnek elfogadhatónak.

4. M. A. Сахарова—H. H. Сельков: Некоторые особенности говора кольских коми
[A kolai zürjének nyelvjárásának némely jellegzetessége]

A két jeles zürjén dialektológus 1959-ben járt a Kola-félszigeten, népük messzire
szakadt részét s annak nyelvét tanulmányozandó. A kolai zürjének zöme három faluban
összpontosul (Lovozero, Krasznoscselje és *Calmy-Väre*); lélekszámuk 1959-ben itt
904 volt, 95. jurák-szamojéd, 754 lapp és jelentős számú orosz lakos között. Kisebb
zürijén csoportokat találhatunk még Kanyevka, Harlovka, Teriberka falvában és másutt.
Gyűjtőink az első két faluban működtek. Lovozerót 1608-ban lapp telepesek alapították,
zürijének — izsmai rénszarvastenyésztők — az 1880-as években érkeztek ide először,
majd számukra a következő évtizedek során újabb izsmai jövevények gyarapították.
Krasznoscselje falvának alapjait 1922-ben lovozerói kitelepülők vetették meg. Fő fog-
lalkozási águk a rénszarvastenyésztés, ezt egészíti ki a halászat és vadászat. Érdekes
a keveredett lakosság nyelvi képe. A zürjének izsmai anyanyelvjárásukon kívül oroszul
beszélnek (s néhányan lappul); a lappok anyanyelvükön kívül oroszul és zürjénül;
ellenben a jurákok anyanyelvükön már nem beszélnek, hanem helyette oroszul, zürjénül
vagy lappul!

A tanulmány ismerteti a kolai zürjén nyelvjárás legfontosabb hangtani és alaktani
jellegzetességeit, s végül néhány sorból álló kis szövegmutatványt is közöl. Az izsmai
eredetű kolai tájnyelv csaknem maradéktalanul olyan, mint a hasonló eredetű kanyini
zürijén tájszólás (I. NyK. LXVI, 17—34); hozzáteendő, hogy szókinésében némi lapp
hatás mutatkozik.

5. Т. И. Жулина—H. А. Колегова: Некоторые особенности говора обских коми
(сс. Мужи и Шурышкары)

[Az obi zürjének tájnyelvének néhány jellemzője Muzsi és Šuryškary faluban]
Ugyanezen zürjén nyelvjárást ismertette VÁSZOLYI: NyK. LXVII, 24—30.

6. В. Сорвачёва: Ненецкие и хантыйские заимствования в говоре зауральских коми
[Az Urálon túli zürjén nyelvjárások jurák-szamojéd és osztják jövevényszavai]

Ugyanezt a témát nagyobb apparátussal feldolgozta RÉDEI KÁROLY (NyK.
LXIV, 71—96 és NyK. LXVI, 3—16), érdemben foglalkozván SZORVACSOVA eredmé-
nyeivel is.

7. Б. А. Серебrenников: Из истории образования формы отрицательного глагола
в языке коми

[A zürjén tagadó ige kialakulásának történetéből]

A szerző főntebb említett permi történeti alaktanának megfelelő fejezetében bőve-
ben kifejti a kérdéssel kapcsolatos véleményét.

VII. kötet (1961)

1. B. A. Серебrenников: Историко-лингвистические заметки
[Nyelvtörténeti adalékok]

A cikk az alábbi kérdésekkel foglalkozik:

a) A *luk* utótagú helynevek Jarenszk környékén

Az alsó-vicsegdai Jarenszk környékének toponimikája különféle (orosz, zürjén, karjalai, vepsze stb.) eredetű. Talányosak a folyóparti vagy menti helyek, helységek megjelölésre szolgáló, *-luk* vagy *-lug* végű helynevek, pl. *Matlug*, *Bazluk*, *Morgotlug*, *Kazluk* stb. A szerző szerint a kérdéses végződés nem azonosítható az orosz *lug* 'Wiese' szóval, zürjén eredeztetése ugyancsak kizárt. Ellenben az oszjtj. *lux* [vö. KT. 473–4], vog. *lox* 'öböl, lefolyás nélküli holtág' szó a magyarázat nyitja, annyival inkább, mert a kérdéses helynevek előtagja is érthető az oszjtjából.

b) A zürj. *gort* szó eredetéről szólván a szerző megállapítja, hogy eredeti jelentése nem 'otthon', hanem 'falu'.

c) A zürj. *sám* szóról értekezve a 'Verstand, Sinn' jelentést másodlagosnak ítéli, eredetinek pedig 'Kraft, Fähigkeit' jelentést tesz föl.

d) Az *-a* elem eredete a zürj. *munõma* típusú múlt idejű ige.(névi) alakokban

A kérdéses toldalék a szerző szerint nem azonos az ellátottsági *-a* képzővel, hanem „különleges erősítő partikula”.

e) Miért szerepel néha a zürjén népmesékben a múlt idő helyett jövő idő?

Szerebrennyikov a következő népmesei szöveget veszi bonckés alá: „*oliso-võlisõ starik da staruka. nylõn võli nyl. õtpyr nylus munas võrõ.*”, azaz 'élt-éldegelt egy öregember meg egy öregasszony. Volt nekik egy lányuk. Egyszer a leány elmegy az erdőbe'.

A *munas* típusú Sg3 igealakokat a mai (szovjet) zürjén nyelvtanok jövő idejűnek tartják. Szerebrennyikov — helyesen — megállapítja, hogy valójában nem jövő, hanem jelen idejű igealakok ezek, funkciójuk pedig az efféle (vagy akár másfajta) szövegekben stilisztikai: a beszéd élénkítése.

2. P. M. Баталова: Фонетические особенности оньковского диалекта коми-пермяцкого языка

[A komi-permják nyelv onyi nyelvjárásának hangtani jellemzői]

A dolgozat előzetes közlemény^a szerző azóta már megvédett, kitűnő kandidátusi értekezéséből. A téma azért különösen fontos, mert a permják nyelvjárások rendszerén belül egyedülálló és sajátos onyi tájnyelv ma mindössze két falucskára zsugorodott, ott is csupán az idős emberek beszélik, kipusztulása a szemünk előtt játszódik le. Korábban pedig e fontos nyelvjárásról érdemben alig volt tudomásunk (vö. DialChrest. 26–7). R. BATALOVA alapos helyszíni anyaggyűjtése alapján mutatja be a nyelvjárás hangtani arculatát. Számos kisebb-nagyobb fontosságú fonetikai jellegzetesség közül kiemelkedően érdekes és sajátos az ózürjén *l* fonéma sorsa ebben a nyelvjárásban. A sziszolai, koszai — kámai dialektusokhoz hasonlóan a (szótagvégi) *l* fonémát az onyi tájnyelv is megőrizte: *nyl* 'Mädchen' ~ *nylys* 'das Mädchen'. Ennél azonban sokkal figyelemre méltóbbak az alábbi megfelelések: zürj. *vaðõn* ~ onyi *lažyn* 'régen'; zürj. *voštis* stb. ~ onyi *loštis* 'elvezített'; zürj. *šin-va* ~ onyi *šin-la* 'könnny' stb. Tehát az onyi nyelvjárásra nemcsak a szótagvégi *l* megőrzése jellemző, miként az ún. sziszolai típusú dialektusokra (szemben a vicsegdai típusú *nyl* > *nyv*, illetve az izsmai típusú *nyl* > *n̄j* hangfejlődési tendenciával), hanem az inyvai — juszvai nyelvjárásban lejátszódtó általános *l* > *v* tendenciának, hogy úgy mondjam, reciprokjaként az onyiban általános *v* > *l* hangfejlődést figyelhetünk meg. Az inyvai — juszvai permjákban ugyanis az ózürjén *l*-ből nemcsak szótagvégi, hanem általában, minden fonetikai helyzetben *v* fejlődött. Ezzel ellentétesen az onyi nyelvjárásban nemcsak megőrződött az ózürj. *l* (minden fonetikai helyzetben), hanem egy általános *v* > *l* tendenciát is megfigyelhetünk: az etimologikus őspermi, sőt éppen finnugor eredetű *l* fonémából is *l* alakul. Amíg tehát az inyvai — juszvai tájnyelvtérleten az *l*–*v* korreláció megbillenése az utóbbi fonéma teljes általánosulását eredményezte, az előbbi pedig egyszerűen kipusztult a fonéma-rendszerből, a szomszédos onyi nyelvjárásban ennek éppen fordítottja következett be. Eredeti zürjén szavakon kívül orosz jövevényszavak is ezt igazolják: or. *torgo-uka* > onyi *torgo-uka* 'kofa'; or. *korov-uk* > onyi *korov-uk* 'tehénistálló'; or. *kana-va* > onyi *kana-la* 'árok'. Tehát orosz *v* (~ kámai nyelvjárás *u*) > onyi *l*.

Végére pedig: ha eddig az ózürj. *l* viselkedése alapján négy fő zürjén nyelvjárás-típust különböztettünk meg (sziszolai, vicsegdai, izsmai és inyvai), az onyi *l* = *l*, *v* > *l*

jelenség alapján számolhatunk egy ötödik típussal is, amelyet — jelenlegi ismereteink szerint — ez az összezsugorodott és végnapjait élő kis maradvány-nyelvjárás képvisel.

3. М. А. Сахарова—Н. Н. Сельков: Краткая характеристика говора сс. Мордино и Лопыдино (по р. Локчим)

[A Lokesim folyó menti Mordino és Lopydino falu nyelvjárásának rövid jellemzése]

A két szerző helyszíni anyaggyűjtés alapján megállapítja, hogy a jelzett két falu és általában a Lokesim folyó mentének nyelvjárása nagy vonásokban azonos a *nyv ~ nylys* típusú felső-vicsegdai dialektussal, alig jelentős helyi eltérésekkel.

4. Е. С. Гуляев: Редкие случаи употребления исходного падежа в коми языке [Az elativus használatának ritka esetei a жүрjénben]

Újabb előzetes közlemény a szerző kandidátusi értekezéséből. Az elativus funkciója közismerten igen kiterjedt a жүрjénben: lehet elativus, ablativus, temporális, causativus, comparativus stb. stb. A cikk néhány ritkább mód-, eredet-, tekintet-, ok-, cél- és állandó határozói szerkezetet mutat be, amelyben az elativus funkciója eltér a szokásostól.

5. Д. А. Тимушев: Транскрипция коми топонимики средствами русской графики [A жүрjén toponimika átírása az orosz írás nyújtotta lehetőségekkel]

A tanulmány a címben jelzett probléma жүрjén, illetve orosz helyesírási vonatkozásait tárgyalja. Mind a témának, mind megoldásának nagy gyakorlati jelentősége van, жүрjén és orosz szempontból egyaránt.

6. А. Ванев: Особенности коми стихосложения

[A жүрjén verselés sajátosságai]

Az ígéretes tehetségtű költő és irodalomtörténész kandidátusi értekezéséből közöl részletet, üttörő módon vállalkozva egy elegendig igen elhanyagolt kérdés komplexum fejtegetésére. A жүрjén népköltészet verselési sajátosságainak elemzése mellett főleg I. Kuratov és V. Csisztal'jov, a két kiváló жүрjén költő poétikai kísérleteit és eredményeit boncolgatja. A probléma iránt magyar részről is megnyilvánult már érdeklődés, illetve kifejtéséhez is történt már szerény, de ígéretes hozzájárulás (vö. DOMOKOS PÉTER: CUFU. 471—79).

7. Ф. В. Плесовский: К вопросу о развитии песен коми и удмуртов

[A жүрjén és votják ének fejlődésének kérdéséhez]

A permi népek szájhagyományos költészetének legrégibb rétegét a szerző megállapítása szerint a mai gyermekdalok képviselik (ilyenek például a közismert жүрjén *bobb-bobb, duda-duda, ruj-ruj* és sok más egyéb). Ennek az ősi permi rétegnek finn és karjalai párhuzamai is vannak. A sajátos izsmai жүрjén és a votják munkadal-improvizációkban ugyanolyan parallelizmust mutat ki, mint a Kalevalában. Ezeket a tipológiai jegyeket Pleszovszkij az ősspermi korra vezeti vissza.

8. Л. Н. Жеребцов: К изучению культуры и быта горнозаводского населения Коми края (II половина XIX — начало XX вв.)

[A Зүрjénföld бányаземі lakosságának életkörülményei és művelődési viszonyai a XIX. század második felében és a XX. század elején]

A címben foglalt témát fejti ki a szerző történeti, szociográfiai és néprajzi vonatkozásaiban.

9. Г. М. Буров: Новые стоянки в долине р. Вычегды

[Új ásatások a Vicsegda folyó medencéjében]

A dolgozatot ismertette ERDÉLYI: NYK. LXVI, 204 kk.

VIII. kötet (1963)

1. Л. Н. Жеребцов: Занятия крестьян локчимских селений в конце XIX — начале XX вв.

[A Lokesim menti települések parasztságának foglalkozási ágai a XIX. század végén és a XX. század elején]

A szerző ismerteti a Lokesim folyó völgyének a XVII. század végén meginduló betelepítését, a folyó menti falvak kialakulását, majd az ottani lakosság foglalkozási ágait, a csekély hozamú földművelést és állattenyésztést, az ősi eredetű halászatot és vadászatot, végül az idénymunkákat: a fuvarozást, erdőkitermelést, kubikusmunkákat

a zürjén paraszток elszegődését Szibériába, Perm környékére, Bogoszlovszkoje gyáraiба. Tájékoztat a múlt századi háziiparról, a lakosság egykori siralmas művelődés- és egészségügyi helyzetéről.

2. Ю. В. Гагарин: Секта «Свидетелей Иеговы» в Коми АССР и её реакционная сущность

[A „Jehova tanúi” szektája a zürjén autonóm köztársaságban és reakciós lényege]

A cikk szociológiai szempontból igen érdekes képet nyújt a jehovisták szektájának terjeszkedéséről a Zürjénföldön a háború után, valamint a velük szemben folytatott felvilágosító tevékenységről.

3. В. И. Канивец: Археологические находки путешественника В. Русанова

[V. Ruszanov utazó régészeti leletei]

Ruszanov, a jeles sarkvidék-kutató az 1900-as évek elején száműzetésben sýnló-dött Uszty-sziszolszk (a mai Sziktivkar) városában. Innen utazott 1902—3-ban a Pecsora vidékére, ahol a folyó középső szakasza mentén régészeti gyűjtést is végzett. A cikk szerzője ismerteti a kő- és fémtárgyakból álló leleteket, amelyek megállapítása szerint XII—XIV. századi balti-finn kapcsolatokra utalnak.

Ha ez valóban megfelel a történeti valóságnak, rögvest fölmerül az a fontos kérdés, hogy milyen etnikummal számolhatunk a jelzett időben és helyen? Ismereteink szerint a zürjénség (és az oroszok) a Közép-Pecsora tájain csak a XV. században létesít településeket. Korábban az orosz források (például a Nesztor-krónika) egy *pecsera* névvel jelölt etnikumot rögzítenek itt, amelyet azonban a legújabb kutatások nem tartanak azonosíthatónak a zürjénekkel sem, az obi-ugorokkal sem, ugyanakkor képtelenek mibenlétét tisztázni, s erre Kanyivec sem vállalkozik. Vö. VÁSZOLYI: NyK. LXIII, 239; LXVII, 10—13.

4. Г. М. Буров: Новые данные о могильниках XII—XIV вв. у с. Гам на Нижней Вычегде

[Újabb adatok az alsó-vicsesgdai Gam falu környéki XII—XIV. századi temetkezőkési helyekről]

Az 1959-ben végzett ásátások újfent egykori pogány zürjén lakosság jelenlétét tanúsítják a címben jelzett időben és helyen.

5. Э. А. Савельева: Первый веслянский могильник

[Az első veszljanaei temető]

A kitűnő sziktivkari régész 1961—62-ben a Vim folyó bal partján, a Veszljana torkolatától egy kilométerre ásátott ki egy temetkező helyet. A halottégetés rítusáról tanúskodó sírok a V—VI., esetleg a VII. századból valók.

6. В. Е. Лузгин: Археологические находки на побережье Чёшской губы и полуострова Канин

[Régészeti leletek a Csosai öböl és a Kanyin félsziget partvidékén]

A cikkíró az általa vezetett 1959—61-i ásátások eredményeit ismerteti.

7. В. А. Латышева: Пьеса «Шондилань» как этап в творчестве Савина

[„A nap felé!” című színmű mint mérőöldkő Szavin művészetében]

A fiatal zürjén irodalomtörténész Viktor Szavin drámájának irodalomtörténeti és dramaturgiai elemzését nyújtja cikkében.

8. П. И. Чисталёв: Из истории развития музыкальной культуры Коми АССР (1918—1932 гг.)

[A zürjén autonóm köztársaság zenekultúrájának fejlődése 1918—32-ig]

A cikk az 1918-ban megindult zürjénföldi kulturális forradalom zenei vonatkozásait tárgyalja.

9. Ф. В. Плесовский: Коми-пермяцкие песни

[Permjak dalok]

A cikk permjak lírai dalokat és műfajokat mutat be, utalással a Perja-mondakörre és annak irodalmára.

10. Е. С. Гуляев: Этимологические заметки

[Etimológiai megjegyzések]

A szerző ötvenhét zürjén szó votják megfeleléseit gyűjti össze, és gondos hangtani meg szemantikai elemzéssel állapítja meg ősspermi eredetüket.

11. A. E. Ванев: Ритмико-интонационная структура коми стиха

[A zürjén vers ritmikai és intonációs szerkezete]

Albert Vanyejev az újabb zürjén műköltészet egyes verstani és ritmikai problémáit fejtegeti.

12. Т. И. Орнатская: Русская песня на Вашке

[Az orosz dal a Vaska mentén]

A cikkíró orosz folklorista, aki 1961 őszén a Vaska folyó mentén kutatta a zürjének körében élő orosz népköltészetet. Az oroszul gyengén tudó, ám orosz dalokat jól éneklő udorai zürjén asszonyokról és művészeitükről értekezik, összehasonlító módszerrel elemezve az udorai vidéket ért mezenyi, arhangelszki, pecsorai és pinyegai orosz folklór-hatásokat.

13. Г. Г. Бараксанов: Формирование графических и орфографических норм коми литературного языка

[A zürjén irodalmi nyelv betűvetési és helyesírási szabályainak kialakítása]

A cikk a zürjén írásbeliség útját mutatja be Permi Szent István írásrendszerétől a múlt századi úttörő ABC-alakító kísérleteken át máiglan. Összegezi Permi Szent István ilyen irányú tevékenységét, majd Szavvaitov, Kuratov és G. Sz. Litkin munkásságát a XIX. században, Cemberét századunk elején. Elemzi Molodcov 1918–30-ig elfogadott orosz betűs írásrendszerét, az ezt követő rövid életű (1930–35) latin betűs grafikát, majd az 1936–38-as írásreformot és annak eredményét, a ma is használatos orosz betűs zürjén abécét.

*

Végezetül: rendkívül sajnálatos tény, hogy nem egy szovjet (vagy egyéb külföldi) tudományos intézménnyel van ugyan kapcsolatunk, ám ez korántsem szoros és főleg nem rendszeres. Így például nem egy helyre küldünk s nem egy helyről kapunk könyvtári anyagot, dokumentációt stb. — ötletszerűen, hébe-hóba. A magyar finnugrisztikát különösen érdeklik egy-két szovjet „vidéki” város kutatóintézetében, főiskoláján folyó munkákat, különös tekintettel nyelvrokonaink tudományos intézményeire. Példának okáért: Perm, Szverdlovszk, Sztikivkar, Kudimkar, Petrozavodszk, Izsevszk, Szaranszk, Joskar-Ola, Hanti-Manszijszk nyelvészeti, néprajzi, régészeti, antropológiai és egyéb publikációit ugyancsak célszerű volna ismernünk (mint megfordítva: nekik is a mieinket!). Az ismertetett zürjén filológiai közlöny számaihoz is többnyire magánúton ha hozzájutunk; a teljes sorozatot (amely eddig mindössze nyolc füzetből áll!) az akadémiai könyvtárban sem találjuk meg. Nem akadna végre gazdája ennek az ügynek, aki segíteni tudna ezen a lehetetlen és tudományos kutatómunkánk számára igen csak hátrányos helyzeten?

VÁSZOLYI ERIK

A. Kövesi Magda: A permi nyelvek ősi képzői

Budapest, 1965. Akadémiai Kiadó. 432 l.

1. Harminc esztendő hűséges, kitartó, többször előlről kezdett s végül befejezett munkájával egy egészében, rendszerszerűségében, összefüggéseiben fel nem tértképezett fontos területet kutatott végig monográfiájában A. KÖVESI MAGDA kandidátus, a debreceni tudományegyetem docense. Az eddigi összefoglaló kísérletek és a részletkérdésekkel foglalkozó munkák példás ismerete, valamint tetemes mennyiségű maga gyűjtötte nyelvi anyag elemzése alapján vállalkozott benne a permi nyelvek képzőrendszerének leíró alak- és mondattani bemutatására, továbbá nyelvtörténeti analizésére. A Zsirai Miklós — néhai professzora — emlékének szóló lírai hangú ajánlás után a mű az alábbi részekre oszlik.

Az előszóban (7–8) monográfiája előzményeiről, 1932-ben elkezdett anyaggyűjtéséről szól a szerző, majd munkája folytatásáról, a monográfia első változatául szolgáló, 1958-ban megvédett kandidátusi értekezéséről. Ezt követik az átírási- és rövidítésmagyarázatok (9–10), majd a forrásmunkák tekintélyes jegyzéke (11–16). A bevezetés (17–27) a mű elvi alapvetését tárgyalja. Ismerteti az uráli nyelvek szóképzésánál korábban foglalkozó összefoglalásokat (Szinyei, Györke, Lehtisalo és mások kutatásait), majd munkája célját: a permi nyelvek szó-

képzési rendszerének fölmérését. Jelzi a téma határvonalait is: mint a könyv címe is mutatja, csak az ősi (uráli, finnugor, finn — permi) eredetű zürjén és votják képzőelemek problematikájával foglalkozik; a permi nyelvek külön életében keletkezett, illetve idegen eredetű képzőkkel nem vagy csak kivételesen. Anyagát a következőképpen elrendezve tárgyalja: 1. a képző hangalakja és alakváltozatai, 2. a képző funkciói, 3. a képző eredete és rokon nyelvi megfelelői.

A következő fejezet címe: A permi (közélebbiről zürjén) képzőrendszeréről általában (29—38). Ebben először az anyag rendszerezési lehetőségeit, a választott csoportosítási szempontokat értékeli a szerző: a képzők alakja, szerkezete, funkciója, produktivitása vagy improduktivitása s végül eredete szerinti kategorizálást, a legutóbbit ítélvén a leginkább megfelelőnek. A könyv témájától elhatárolt képző-problematikát is e fejezetben érinti KÖVESI: a permi nyelvek külön életében önálló szavakból keletkezett, valamint a jövevény (bolgár-török, tatár, orosz) elemeket. E két kérdés futólagos áttekintése után tér rá monográfiája tulajdonképpeni témájára: uráli, illetve finnugor eredetű képzők a permi nyelvekben (39—407).

A munka gerincét követi az összefoglalás (409—26), amely a tárgyalat képzők újabb áttekintését nyújtja eredet, hangalak és a funkciók fejlődése szerint, megkísérelve az anyag kronológiai elrendezését. A kötet végén egy zürjén nyelvjárás térképet találunk (427) és a következő lapon egy ehhez fűzött magyarázatot, a zürjén nyelvjárások megoszlásáról az *l ~ v* hangviszony alapján.

2. A következőkben néhány megjegyzést szeretnék hozzáfűzni a mű egyes részletkérdéseihöz.

140. 1.: Az *-(ō)ḡ* deverbális képző azonosítása a vicegdai és pecsorai zürjén plur. 1. *munamōḡ* stb., *ogō munōḡ* stb., plur. 2. *munōḡ*, *munōḡ* stb. imperatívusi alakok toldalékkal elvileg megkísérélhető, UOTILÁnak (Kons. 273) a szerző által idézett habozásától függetlenül. KÖVESI ezzel kapcsolatban így foglal állást: „Véleményem szerint azonosítható”. Ezek után várnök, hogy mire alapozza sommásan megfogalmazott véleményét, a megokolás, kifejtés azonban elmarad. Ezt az eljárást először módszertanilag kárhóztathatónak tartom, másodszor a magam részéről vitás kérdésekben mindössze *ex cathedra* között „véleményt” nem tudok elfogadni (s talán nem állók egyedül effajta kétkedő magatartásommal).

KÖVESI két helyen is foglalkozik a zürj. *ōksy ~ votj. ekseḡ* 'Herr, Fürst, Kaiser' szóval. Először (138—9) a zürjén szót a deverbális névszók nomen actoris (agentis) csoportjába sorolja, láthatólag az *ōksyḡ* 'herrschen' igéből származtatva. Tudomásom szerint a zürjén főnévben semmiféle képzőt nem kell keresnünk, ebből következően nem is tarthatjuk deverbális nomen actorisnak, annyival inkább, mert nyilván nem ez a főnév származik az említett igéből, hanem éppen megfordítva: az iráni eredetű (a votjékban is meglevő) főnévből keletkezett a zürjén ige. Ugyanide, a deverbális nomen actorisok közé sorolja KÖVESI a votj. *ekseḡ* szót is. Ennek deverbális származtatását ugyanez a fenti alapon szintén lehetetlennek tartom. Az igaz, hogy UOTILA (Kons. 271, 293) a votják szó végén esetlegesen képzőt lát, ám az is, akkor is kicsinyítő képző lenne. A zürj. *ōksy* főnévnek van *ōksyr* alakváltozata is. Az utóbbi variáns *-r* végkonsonzánsa másodlagos, analogikus képződmény, amint ezt UOTILA (Kons. 271) megnyugtatóan kifejtette. Véleményét tulajdon helyszíni anyaggyűjtésem alapján maradéktalanul osztom. KÖVESI (281—2) az *-r* denominális nomen képzők csoportjában tárgyalva az *ōksy* szót, így ír: „Ez a magyarázat lehetséges ugyan, de az is elképzelhető, hogy más *-r* végű zürjén képzések analógiájára vette fel az iráni jövevényező... az *-r* végződést”. UOTILA okfejtést nyújt, világosan-megnyugtató eredményre jutva — KÖVESI „elképzeltetőnek” tart egy másik lehetőséget, okfejtés nélkül. Azután: végső soron KÖVESI az analógia eshetőségére gondol (bár nyelvi anyaggal nem tudja ezt bizonyítani) — akkor viszont a szót megint csak nem merném a megfelelő derivátumok közé sorolni, valódi (és nem analógiás úton előállt) derivátumokkal egy sorba. És végezetül: műve 138. lapján ugyanezen zürjén szóról nyilatkozva, KÖVESI láthatólag elfogadta UOTILA jelzett véleményét, így tehát újabb vélekedése egy korábbi-val kerül ellentmondásba, amelyet a szerző nem oldott fel.

138. 1.: A zürjén V. *tun* 'Wahrseger, Weissager, Seher', Ud. *tunjur* 'Schimpfwort' szó a *-ḡ* képzős deverbális nomen actorisok közé sorolatott, hivatkozással WICHMANN (FUF. XIV, 112) egy feltételes megjegyzésére. Se az utóbbi alapján, se másként nem értem, hogy miért. A *tun* főnevet világosan képtelenség ide vonni, az Ud. *tunjur* pedig ugyanilyen világosan nem származékszó, hanem összetétel: *tun* 'Zauberer' + *jur* 'Kopf'.

144. 1.: A zürj. *-jan* többesi toldalék funkciójának kialakulásában KÖVESI többek között finnségi (karél-vepsze) hatást lát. A finnségi—zürijén kapcsolatok eddigi kutatása

ismeretében ezt az ötletet nem tartom valószínűnek. A karjalaiak és vepszék révén vagy két tucatnyi jövevényszó került a zürjén nyelvbe, pontosabban: néhány, a karjalai—vepsze hatásnak kitett nyelvjárássba. Ez a nyelvi besugárzás azonban nemcsak hogy messzemenően nem terjedt ki a zürjénség egészére, de — éppen ezzel összefüggésben — nem lehetett olyan intenzitású, hogy nyelvtani elemeket, toldalékmorfémákat is juttatott volna a zürjénbe. Ennek pillanatnyilag mind zürjén, mind általános nyelvészeti ismereteink ellentmondanak. — Lásd legújabbban RÉDER KÁROLY felfogását erről a kérdésről: Zweiter internationaler Finnougriстикongress, Helsinki, 23—28. 8. 1965, Esitelmien ja tiedonantojen tiivistelmät 105.

148—9.: A permi *-jas*, *-jos* stb. főnévi többesjéről szólván a szerző alaposan ismerteti e bonyolult kérdés eddigi bőséges irodalmát, maga is számos kitűnő kritikai megjegyzést tévén. A problémát azonban még így sem tekinthetjük lezártnak vagy maradéktalanul tisztázottnak. Újabbban, 1963-ban RÉDER nyilvánított véleményét e tárgyban: NyK. LXV, 374—5.

182. l.: A szerzővel ellentétben a zürj. *kužala* 'in der Längsrichtung' szót s a hozzá hasonlókat nem tekintem helyet vagy irányt jelölő főnévnek, hanem határozószónak.

213. l.: A zürj. *pī* (< **pīl*) 'Wolke' szó esetében szabatosabb lett volna a pontosabb adatolás, annak feltüntetése, hogy a szó melyik zürjén nyelvjárásban fordul elő, s a szerző melyikből idézi. Hiszen a szó nem közzürjén, hanem — szótáraink bizonyossága szerint — csupán az alsó-vicegdai, udorai, vimi és izsmai nyelvjárásban maradt meg.

263—4. l.: KÖVESI az alábbi megállapítást teszi: „... azon törzseknek, amelyek a XIV. században a Vicegda menti, ópermi nyelvet beszélő őslakosságra rátelepedtek, egyike az udorai nyelvjárást beszélte”. Először: ami „a XIV. században a Vicegda menti, ópermi nyelvet beszélő őslakosságot” illeti, kétszeres, félreérthető vagy félrevezető engedményt tesz a szerző a szabatosság rovására. Nem tudom ugyanis, történetileg pontosan fogalmazunk-e, ha a szóban forgó „ópermi nyelvet beszélő” — tehát, szabatosabban: ózürjén — etnikumot őslakosságnak nevezzük. Továbbá: ez az ózürjén népesség az ezer kilométernél hosszabb Vicegda mentét az idő tájt korántsem népesítette be végig, csupán az alsó folyása mentén telepedett meg, legfőképpen a Sziszola folyó torkolatáig (ennél keletebbre csak a XVI. század végétől kezd fölfelé húzódni a Vicegda mentén). Másodszor: nincs tudomásunk arról, hogy az alsó-vicegdai ózürjén nemzeti csoportokra, törzsekre rátelepedett-e más — törzsi rendben élő — népesség, legyen az akár zürjén, akár nem zürjén. Kétkedhetünk tehát abban is, hogy ezeknek egyike lett volna az udorai nyelvjárás hordozója. KÖVESI eme utóbbi megállapítását véggépp nem értem, de annyi biztos, hogy mai zürjén történelmi ismereteink ellentmondanak neki. A szerző alaptalanul hivatkozik V. LITKIN-re is (Drevn. 121), akinél szó sincs ilyesmiről. Ellenkezőleg, LITKIN — a zürjén történeti forrásokkal egybehangzóan¹ — világosan leszögezi, hogy a XIV. században zürjén nemzetségek népesítik be az Alsó-Vicegda mentét, s ezeknek tulajdonítja ő az „ópermi” (azaz ózürjén) nyelvemlékek túlkörzete nyelvjárástípust. Ezekről északra helyezkedik el az udorai zürjénség (a Felső-Mezeny és Felső-Vaska mentén), akikben történetileg más — ugyancsak nemzeti vagy törzsi szervezetben élő — zürjén népcsoportot, nyelvileg pedig más ózürjén nyelvjárástípus képviselőit kell látnunk. Semmi tudomásunk nincs arról, hogy az utóbbiak rátelepedtek volna az előbbiekre, következésképpen semmiféle nyelvészeti következtetést nem írhatunk erre a — nem létező — számlára.

265—7. l.: Elvileg, módszertanilag vitathatónak tartom, hogy lehet-e az ózürjén nyelvemlékeket (XIV—XVII. század) általában, általános érvennyel az ózürjén nyelvállapot emlékeinek tartanunk s belőlük az egész ózürjén nyelvre vonatkozó tanulságokat levonnunk, ahogyan KÖVESI teszi, ez alkalommal a főnévi igenév képzőjének tárgyalásakor. Kételemem szülője az a tény, hogy a szóban forgó nyelvemlékek végtére is egy (vagy egy-két) ózürjén nyelvjárás írásos emlékei csupán (nevezetesen a fentebb említett alsó-vicegdai zürjénség nyelvjárásáé). Ugyanakkor a XIV—XVII. századi zürjén nyelv a különféle nyelvjárások együttese, amelyek viszont ekkor már időben is, térben is régen s olykor ugyancsak messze eltávolodtak egymástól, következésképpen nyelvi differenciációjuk is jelentősen előrehaladott lehetett.

333—4. l.: Újszerű megvilágításba helyezi a szerző az *-(y)š* elativusrag eredetét boncolgató — s többnyire, végső soron eredménytelen — eddigi kutatásokat. A probléma illetően megközelítését azonban még további, tüzetesebb vizsgálatok hivatottak igazolni,

¹ Вö. Очерки по истории Коми АССР. Сыктывкар, 1953. 46—7. lap.

esetleg cáfolni. — A permi *-št-, -yšt-* elativusrag-változatnak KÖVESI szerint csupán egyetlen zürjén megfelelése van (a *myšt, myštōn* névutóban), a votjákban pedig a rag elszigetelve létezik a birtokos személyragos és visszaható névmási paradigmában. Következtetése: „... úgy vélem, a vtj. *-št-* rag *-t-* elemet vagy kítőállólá ragemlenek, vagy pedig egyszerűen olyan anorganikus járulékhagnak tekinthetjük, ami *-k-* val váltakozva *-š-* után szokott jelentkezni”. A helyzet — nekem úgy tűnik — mégsem intézhető el ilyen egyszerűen. Először azért sem, mert a kérdéses *-t-* elemről elődeink már nyilatkoztak, méghozzá másként: a fgr. **t* ablativusraggal tartják azonosíthatónak (UOTILA: Kons. 314; WICHMANN: FUF. XVI, 162; FUCHS: FUF. XVIII, 198). Másodszor pedig a zürjénben is több olyan, e tekintetben gyanúba fogható határozóragos alak létezik, amely kérdésessé teszi, hogy az *-št-* alternáns (leíró szempontból); történeti szempontból alkalmasint: összetett rag) a zürjénben csupán egyetlen névutó végén élne (amelyet viszont FUCHS i. h. meg éppen másként magyaráz). Ilyen például (SzrSzLkomi):² *vōlīštī* stb. 'csupán, éppencsak; azután'; Ud. *asulīštōm* 'reggeltől' (*asul-īšt-ōm*), *ōniīštōm* 'mostantól' (*ōni-īšt-ōm*), *pervejīštōm* 'első alkalomtól kezdve, az elejétől' (*pervej-īšt-ōm*), *poñīštōm* 'kicsi kortól kezdve' (*poñī-īšt-ōm*) stb. A láthatólag bonyolultabb kérdésben újabban elgondolkodtató állásfoglalás is történt: Sz. GULJAJEV az *-št- > -yšt-, -īšt-* ragkombinációt ősspermi eredetűnek tartja, amely azután hangtani és alaktani okok miatt elszigetelődött a permi nyelvekben (a zürjénben csaknem a kipusztulásig) az elativus *-š- > -yš* ragja, illetve az elativusi *-š-* részvételével alakult szekunder ablativus, egressivus és praeclusivus ragok mellett (Isztoriko-filologiceszkij szbornyik Komi filiala AN SZSZSZR 5. füzet, 1959: 137–41. l.).

358. l.: A zürj. *-yšty-, -yšt-* deverbális ige képzőről szólván a szerző a következőket jegyzi meg: „Egyes nyelvjárásokban (izsmai, sziszolai, permják) nem *-št-* alakban jelentkezik a képző, hanem egyszerűen *-š* formában. Pl.: I. Sz. *malīšn̄j*, P. *marv̄šn̄j* 'streicheln'. Nem valószínű, hogy itt *-št ~ -š* váltakozással kell számolnunk, inkább arra gondolhatunk, hogy az említett nyelvjárásokban az *-š* mint ige képző is *ō n ā l- lō a n* jelentkezik, más nyelvjárásokban ismét (udorai, luzai, vicsegdai) a *t* mom-eni. képzővel képzőbokrót alkotva.” Való igaz, hogy egyes nyelvjárásokban olykor *-št-*, máskor *-š-* alakban fordul elő a fenti ige képző, ám szó sincs arról, hogy önálló *-š-* ige képzővel kellene számolnunk ugyanilyen funkcióban. Egyszerűen *-št- ~ -š-* váltakozásról van szó (ahogy KÖVESI mondja), vagy hogy szabatosabbak legyünk: adott fonetikai helyzetben az *-yšt-, -št-* ige képző *-t-* je mássalhangzótorlódás következtében kiesik. Ilyen fonetikai helyzet van például a főnévi igenévben: *matyštyšny* 'odalopózni, közeledni egy keveset' < *matyš-t-yšt-ny*. A képző végén a zürjén számára eleve idegen, kellemetlen mássalhangzókapcsolat van, ehhez járul még egy harmadik konzonáns az infinitívus képzőjének elején, s így áll elő a konzonánsok torlódása, melynek következményeként az *-yšt-ny > -yšny* mássalhangzókieés történik meg. Két bizonyítékunk van erre. Először: több zürjén nyelvmesterem (izsmai, inyvai permják és vicsegdai közlők) beszédében a hasonló infinitívusokat rendszeresen *-yšny*-alakban figyeltem meg, normális, különösen gyorsabb beszédtempó esetén (például a fentebbi ige főnévi igenéve: *matyštyšny*). Am amikor ismételtelen megkérdeztem egy-egy efféle infinitívust, s ők lassú beszédtempóval, taglaltan, esetleg éppen szótagolva ejtették a szót, a képző hangalakja is nyomban *-yšny* volt (például *matyštyšny*). Másodszor: az igei paradigma olyan tagjaiban, ahol a fenti mássalhangzótorlódás nem áll elő, képzőnk ugyancsak *-yšt-* hangalakban szerepel. Például: Praes1Sg *matyštyšta*, Praes2Sg *matyštyštan* stb. Az utóbbi alakokban a morfofonetikai helyzet éppen feloldja a mássalhangzókapcsolatot, amely különben a zürjén számára oly idegen lehet, hogy az *-yšt-* képzőből például abszolút szóvégi helyzetből is hajlandó kidobni a második konzonánst. Ilyen fonetikai helyzet adódik például az Imperat2Sg-ban: *matyštyš šecce!* 'húzdójjál csak arra egy keveset, lopakodj arra egy kicsit!' — hallottam egyszer egyik izsmai nyelvmesteremtől; amikor aztán faggattam, hogy hogyan is mondta ezt, szépen tagolta, ekképpen: *matyštyš šecce!* — Megjegyzendő: a *-t-* egyéb mássalhangzókapcsolat végéről is szívesen elmarad, például *bošny* (<) *bošny* 'nehmen', *bošt* (~ (>) *boš* 'nimmi' stb.

414. l.: A zürj. *-jas ~ -voj-* főnévi többesjel kialakulását KÖVESI a finn-permi egység korára teszi. Magam — RÉDEI KÁROLY (NyK. LXV, 374) számomra meggyőző véleményéhez csatlakozván — ezt lehetetlennek tartom, s csupán a permi nyelvtörténet következő korszakában, az ősspermi tartom elképzelhetőnek.

414. l.: KÖVESI szerint „más rokon népekkel való huzamosabb kapcsolat (földrajzi közelség) is nyomot hagyott az ősi képzőrendszeren, mennyiségi és minőségi válto-

² Сравнительный словарь коми-зырянских диалектов. Сыктывкар, 1961.

zást eredményezve". Az infinitivus -ny képzőjét például a szerző az ugor—permi kapcsolatok számlájára írja, más képzőket a zürjén—finnségi érintkezések nyelvi eredményeként tart. Az ugor—permi kapcsolatok illetően intenzitását az újabb kutatások kétségbe vonják (vö. ITKONEN: FUFU. XXXII, 67—76; RÉDEI: NyK. LXVI, 260). Ugyanígy alapon kételkedem én abban, hogy a karjalaiak és a vepszék egykori érintkezése a zürjénség egyes törzseivel, tehát egyes ózürjén nyelvjárásokkal, mélyebb nyelvi kölcsönhatást eredményezett volna, mint jó két tucat finnségi szó átvételét az adott zürjén nyelvjárásokban.

KÖVESI permi nyelvtörténeti korszakolása (415—17) olykor nem világos számomra. Először beszél „ősspermi, ill. őpermi korszakról". Mint kitűnik, az utóbbi megjelölést az ózürjén nyelvemlékei korára (XIV—XVII. század) alkalmazza. Ezt követően veszi föl „a népköltészet kora" periódust, amelyet azonban kronológiailag nem határoz meg. Vitathatónak tartom, hogy szerencsés-e maga az elnevezés is, de ennél sokkal nagyobb bökkenő, hogy e nyelvtörténeti korszak keretében beszél KÖVESI zürjén—magyar és finnségi—zürjén érintkezés nyomairól a permi képzőrendszerben. Ha jól értem, a „népköltészet kora" a megelőző „őpermi kor" után következne, tehát minden körülmények között legalább a XIV. század után. Akkor viszont ilyen kapcsolatok kissé bajosan képzelhetők el.

425. l.: „Arra a kérdésre, hogy a zürjénben miért maradtak fenn viszonylag nagyobb számban az ősi elemek, mint a votjakban, nehéz választ adni. Lehet, hogy a sok évszázados különélés és a finnségi (vepsze, karjalai, lapp) népek földrajzi közelsége következtében sokkal jobban megőrizték ősi sajátosságait, mint a votják, amely a XI. századtól kezdve állandóan idegen (bolgár-török, tatár, orosz) környezetben élt" — írja a szerző. Félek, ismét sokkal nagyobb jelentőségűnek véli a finnségi—zürjén kapcsolatokat, mint szabad volna. Azután: a finnségi (karjalai és vepsze) érintkezésekből a lapp szigorúan kizárandó; tudomásom szerint lapp—zürjén kapcsolat csak az 1880-as évektől kezdve jött létre és csak a Kola-félszigeten, az oda kirajzott néhány száz izsmai zürjén és a lapp őslakosság között. Egyébként lapp—zürjén viszonylatban „földrajzi közelségről" beszélni alaptalan. De ha már a votjakban számolunk az „állandó" idegen hatással, akkor bizony a zürjénben is számolnunk kellene a XIV. századtól (ha nem éppen előbb) fokozatosan növekvő orosz nyelvi hatásokkal.

A mű 427. lapján található zürjén nyelvjárási térképen három hiba van: Perm városának neve a térképen még Molotov, holott a kézirat leadásakor, 1964 februárjában ez már anakronizmus volt. Továbbá: az alsó-vicségdai nyelvjárást tévesen a felső-vicségdai helyén van föltüntetve csakúgy, mint az alsó-sziszolai valahol a felső-sziszolai helyén.

3. Megjegyzendőnek tartom, hogy a könyv szedése lehetne olykor szerencsésebb, könnyebben áttekinthető. Olykor például egy fejezetben belül a tárgyalt képző egyes alakváltozatait külön bekezdésben tárgyalja a szerző, ám a bekezdés elén a tárgyalat morfema egyáltalán nincs nyomdailag megfelelően kiemelve, szedése rossz, az adatok belemosódnak az értekezés szövegébe, olykor helyesírási is kifogásolhatóan, olykor félrevezetően: nem tudom neha, hogy az adat a megelőző bekezdéshez tartozik-e még vagy fordítva, a következő élére kívánczik-e már. Ilyen kifogásolható szedést találunk például a 183, 184, 185, 187, 188, 189, 190, 191, 229, 231, 232, 245, 252, 256, 259, 300, 303, 309, 310, 314, 321, 329. lapon.

Javítatlan sajtóhibát találunk például az 58, 125, 181—2, 184, 191—2, 195, 222, 224, 304, 318, 332, 401, 404—5. lapon. Ezeket kijavítva jegyzékbe lehetett volna foglalni a kötet végén. Egy szómutató ugyancsak lényegesen megkönnyítette volna a fontos monográfia forgatását.

A zürjén nyelvjárási térkép hasznos függelék. Épp ennyire hasznos lett volna viszont egy votják nyelvjárási térkép is.

Kérdés, nem lett volna-e célszerű a fontos monográfiát idegen nyelven kiadni. Alig vitatható, hogy magyar nyelvű volta csökkenti használatosságát külföldi szakmai körökben.

Végezetül: KÖVESI műve feltétlenül nyeresége szakirodalmunknak. Azt sem hallgathatjuk azonban el, hogy az értekezés felvet bizonyos alapvető módszertani, szemleleti problémákat. Ezeknek megítélésére magamat nem tartom hivatottnak, annyival kevésbé, mert ilyen észrevételek elhangzottak már KÖVESI MAGDA kandidátusi értekezésének vitáján FOKOS DÁVID, LAKÓ GYÖRGY, KÁLMÁN BÉLA, DEME LÁSZLÓ és SZ. KISPÁL MAGDOLNA részéről (vö. I. OK. XVII, 347—9). Azt hiszem, ezeket a kritikái megjegyzéseket lehetett volna gyümölcsözőbben kamatoztatni az értekezés nyomtatásában megjelent változatában.